

Komünizm Dönemi Göçlerinin 1980 Sonrası Bulgaristan Türk Romanına Yansımaları*
Reflections of Communism Period Migrationsto the Post-1980 Bulgarian Turkish Novel

Fatih ÇODAR**

Özet

Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlar'daki topraklarını kaybetmesiyle birlikte, Rus destekli Bulgarların yoğun baskı ve zulmüne maruz kalan Bulgaristan Türkleri için göçlerle dolu bir tarihin kapıları aralanmıştır. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı ile başlayan göçler günümüze kadar irili ufaklı bir şekilde devam etmiştir. Bu çalışmanın amacı; "Komünizm Döneminde" (1944-1989) yaşanan göçlerin 1980 sonrasında kaleme alınıp yayımlanmış olan romanlara ne şekilde yansydıklarını incelemektir. Bu bağlamda yapılan tematik inceleme neticesinde "Komünizm Döneminde" yaşanan göçler, "Göç Öncesi Unsurlar", "Göç Sırasında Yaşananlar" ve "Göç Sonrası Unsurlar" olmak üzere üç ana başlık altında değerlendirilmiştir. Bu çalışma ile büyük bir çoğunluğu Bulgar zulmüne maruz kalmış olan Bulgaristan Türk yazarlarının göç unsurlarını eserlerinde nasıl kullandıkları ve hangi bakış açısı ile işledikleri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bulgaristan, Bulgaristan Türkleri, Bulgaristan Türk Romanı, Göç, Göç Unsurları.

Abstract

After the Ottoman Empire lost territory in the Balkans, the historical era full of migration were opened for the Bulgarian Turks, who had been subjected to the intense oppression and persecution of Russian-backed Bulgarians. These migrations that started with the 1877-1878 Ottoman - Russian War have continued in various sizes until today. The aim of this study is to analyze how the migration in the "Communist Period" (1944 - 1989) reflected on the novels that were written and published after 1980. As a result of the thematic examination carried out in this context, migrations during the "Communist Period" were evaluated under three main titles as "Pre-Migration

* Bu makale, Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı bünyesinde 07.07.2019 tarihinde tamamlanan "1980 Sonrası Bulgaristan Türk Romanında Göç" başlıklı yüksek lisans tez çalışmasından üretilmiştir. Tez çalışması, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında başlayıp günümüze kadar gelen göçlerin romanlara yansımalarını konu alırken bu makale ise 1944-1989 (Komünist Dönem) yılları arasında yaşanan göçlerin romanlara yansımalarını konu edinmiştir.

** Türkçe Öğretmeni, Namık Kemal Ortaokulu, Vize/Kırklareli, fatihcodar@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-5876-7496.

Elements”, “What Happened During Migration” and “Post Migration Elements”. Through this study, it has been tried to reveal how Bulgarian Turkish writers, most of whom have been subjected to Bulgarian persecution, use the elements of migration in their Works and from which perspective they work.

Keywords: Bulgaria, Bulgarian Turks, Bulgarian Turkish Novel, Migration, Elements of Migration.

Giriş

Bulgaristan Türkleri ve Bulgaristan Türk tarihi açısından “93 Harbi” olarak da bilinen 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı bir dönüm noktası oluşturmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu’nun bu savaşı kaybetmesi ile birlikte Bulgaristan Türkleri için zorlu bir süreç başlamıştır. Rusların desteğini alan Bulgarların; Türklere karşı acımasız tutumları, uyguladıkları şiddet, zulüm ve giriştikleri katliamlar Türkler için Bulgaristan’ı yaşanmaz hâle getirmiştir. Yüzyıllarca bu topraklarda hüküm sürmüş olan Osmanlı İmparatorluğu’nun vârisleri, yaşanan toprak kayıpları neticesinde âdeti sahipsiz kalmışlardır. Bütün bu yaşanan gelişmeler paralelinde imkânı olan Türkler Bulgaristan’ı terk etmenin yollarını aramaya başlamıştır. Bu dönemde, “anavatana” yoğun bir şekilde göç hareketi başlamıştır. Yaşanan Bulgar zulmü neticesinde başlayan göçler, süreç içerisinde irili ufaklı bir şekilde günümüze kadar devam etmiştir.

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında Ruslar tarafından silahlandırılan Bulgar çeteleri ve Don Kazakları, Türklerin yaşamış oldukları bölgelerde katliamlara başlamıştır. Kısa süre içerisinde 1,5 milyon civarında Bulgaristan Türkü göçe zorlanmıştır. Bu savaş esnasında, göçe zorlanan insanlardan 450 bin kadarı acımasız bir şekilde katledilmiştir (Şimşir, Bulgaristan Türkleri ve Göç, 48). Bu süreçte, Bulgaristan’dan Osmanlı İmparatorluğu sınırlarına yoğun bir göç hareketi yaşanmıştır. Sofya’da bulunan Fransız temsilcisinin 3 Nisan 1884 tarihli raporuna göre, savaşın başlangıcından raporda belirtilen tarihe kadar 600 binden fazla Türk’ün göç yoluyla Bulgaristan’ı terk ettiği bilgisi verilmektedir (Şimşir, 1986, s. 262-263). Yine 1886-1902 yılları arasında da 145 bin civarında Bulgaristan Türkü, Osmanlı İmparatorluğu topraklarına göç etmiştir. İstatistiklere göre, 1902 yılından Balkan Savaşları’nın başlangıcına kadar geçen süre içerisinde yıllık ortalama 7000 kişi Bulgaristan’ı terk etmiştir (Şimşir, 1986, s. 205-206).

1912-1913 yıllarında yaşanan Balkan Savaşları da Bulgaristan Türkleri açısından olumlu neticeler doğurmamıştır. Bulgar ordusu ve Bulgar komitacılar, Trakya’da Türklere yönelik katliama girişmişler ve savaş sonunda yaklaşık 200 bin Müslüman Türk katledilmiştir. Yaşanan bu zulüm ve katliamlar, Bulgaristan Türklerini yeniden göç yollarına düşürmüştür. Balkan Savaşları boyunca Bulgar zulmünden kaçan 440 bin civarında Türk, Anadolu’ya göç etmek zorunda kalmıştır (Şimşir, 1986, s. 206-207).

“Komünizm Döneminde” de “göç” Bulgaristan Türklerinin hayatlarının bir parçası olmaya devam etmiştir. Komünistler iktidarı ele geçirdikten kısa bir süre sonra Türkler üzerindeki baskı artmaya başlamıştır. Dönemin siyasi koşulları gereği Bulgaristan ve Türkiye’nin iki farklı kutupta yer alması, Bulgaristan Türklerinin yaşamış oldukları sıkıntıların iyiden iyiye artmasına neden olmuştur. 10 Ağustos 1950 tarihinde Bulgar hükümeti, Türkiye’ye bir nota vererek üç ay içerisinde 250.000 Bulgaristan Türkü’nü ülkesine kabul etmesini istemiştir (Kâmil, Bulgaristan 30). Gerçekleştirilen görüşmeler neticesinde Türkiye Cumhuriyeti, Bulgaristan Türklerine sınırlarını açma kararı almıştır. Bulgar hükümetinin Türk olmayan bazı unsurları da Türkiye göndermesi ile Türk tarafı, 7 Ekim 1950’de sınırı kapatmıştır. Bulgar yetkililer gönderilen farklı unsurların geri alınacağı konusunda taahhüt verince sınır tekrar açılmış ve göç devam etmiştir (Şimşir, 1986, s. 224-225). Bulgar hükümetinin verdiği taahhütleri yerine getirmemesi üzerine Kasım 1951’de göç aniden durdurulmuştur (Ağanoğlu, 2012, s. 362).

1951 yılında göçün aniden durdurulması sonucu pek çok aile mağdur olmuş, “parçalanmış aileler sorunu” ortaya çıkmıştır. Bu sorunun çözümüne yönelik olarak 22 Mart 1968 tarihinde Türkiye ve Bulgaristan arasında “Yakın Akrabaları 1952 Yılına Kadar Türkiye’ye Göç Etmış Olan Türk Asıllı Bulgar Vatandaşlarının Bulgaristan Halk Cumhuriyeti’nden Türkiye Cumhuriyeti’ne Göç Etmeleri Hakkında Anlaşma” metni imza altına alınmıştır. Bu anlaşmanın yürürlüğe girmesiyle birlikte 8 Ekim 1968 tarihinde ilk göç kafilesi Edirne’ye gelmiştir. Bahsi geçen anlaşma uyarınca 1969-1978 yılları arasında 130.000 civarında Bulgaristan Türkü, Türkiye’ye göç etmiştir (Şimşir, 1986, s. 224-225, 338).

1980’li yıllar Bulgaristan Türkleri açısından çok büyük sıkıntılara ve acılara neden olmuştur. Bulgaristan Komünist Partisi’nin (BKP)¹ almış olduğu bir karar ile Türklerle yönelik “ad değiştirme” asimilasyon faaliyetlerinin başlaması Türklerin üzerine bir kâbus gibi çökmüştür. 1985 yılında Türkleri toptan yok etmek için harekete geçen “komünist Bulgar rejimi”; Türklerin adlarını silah zoruyla değiştirmeye, benliklerini silmeye, manevi değerlerine yoğun bir şekilde saldırmaya başlamışlardır. Bu gelişmeler karşısında direniş gösteren Türkler; acımasızca işkencelere uğramış, tutuklanmış ve katledilmiştir. 1985 yılı Mart ayına kadar 2500 civarında Türk’ün katledildiği bilinmektedir (Ağanoğlu, 2012, s. 367).

Yaşanan her türlü olumsuzluğa rağmen Bulgaristan Türkleri geri adım atmamıştır. “Barışçıl” yolları kullanarak seslerini dünyaya duyurmaya çalışmışlardır. 1989 yılına gelindiğinde, Türkiye’nin ve dünya kamuoyunun tepkileri karşısında daha fazla direnemeyen Bulgaristan Devlet Başkanı Todor Jivkov, “Türkiye’yi Bulgaristan’da yaşayan ve Türkiye’ye dönmek isteyen bütün Müslümanlara sınırlarını açmaya davet ediyorum.” şeklinde bir açıklama yapmıştır. Bu açıklamanın

¹ Makale içerisinde Bulgaristan Komünist Partisi ifadesi kısaltılarak BKP olarak kullanılacaktır.

akabinde Bulgar hükümeti, uluslararası hukuka aykırı olarak Bulgaristan Türklerini ülkeden sınır dışı etmeye başlamıştır. Jivkov'un çağırısına kayıtsız kalmayan Türkiye Cumhuriyeti 30-31 Mayıs 1989 tarihinde "göç anlaşması" yapmak için Bulgaristan'ı görüşmeye çağırmıştır. Gerçekleştirilen görüşmeler sonucunda Türkiye, Bulgaristan Türklerine sınır kapılarını bir kez daha açmıştır. 2 Haziran 1989 ile 22 Ağustos 1989 tarihleri arasında 311.682 Bulgaristan Türkü Türkiye'ye göç etmiştir (Toğrol, 1991, s. 117-118).

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı ile başlayıp 1989 yılında gerçekleşen "Büyük Göç"e kadar geçen süreçte sürekli olarak baskı ve zulüm altında olan, hakları elinden alınan, sesleri kısılmaya hatta susturulmaya çalışılan Bulgaristan Türkleri açısından "ana vatana" göç etmek fikri, her zaman canlılığını koruyan bir konu olmuştur. Göçü adeta yaşam tarzı hâline getirmiş bir topluluk olan Bulgaristan Türklerinin edebiyatında "göç" teması olmazsa olmazlardan biridir. Bulgaristan Türk tarihinde geçmişten günümüze yaşanan göçler, farklı türlerdeki pek çok esere konu olmuştur.

Bu çalışmada, "Komünizm Döneminde" yaşanan göçlerin 1980 sonrası Bulgaristan Türk romanına yansımaları incelenmiştir. Bu dönemde yaşanan göçler; genel hatlarıyla "Göç Öncesi Unsurlar", "Göç Sırasında Yaşananlar" ve "Göç Sonrası Unsurlar" olmak üzere üç ana başlık altında değerlendirilmiştir.

1. Göç Öncesi Unsurlar

1.1. Göç Öncesi Genel Durum

Osmanlı İmparatorluğu'nun 93 Harbi'ni kaybetmesiyle birlikte zor ve sıkıntılı günler yaşamaya başlayan Bulgaristan Türkleri, çareyi "ana vatana" göç etmekte bulmuşlardır. Bu dönemde başlayan göçler, Balkan Savaşları ile birlikte yeniden alevlenmiş, süreç içerisinde hiç durmayan göç akını II. Dünya Savaşı başlangıcına kadar devam etmiştir. II. Dünya Savaşı sonunda komünistlerin iktidarı ele geçirmesiyle birlikte Türkler üzerinde artan baskı ve devamında uygulanan "asimilasyon politikaları" göç fikrini sürekli olarak canlı tutmuştur.

"Komünist Bulgarlar", millî ve manevi değerlerine bağlı olan Bulgaristan Türklerini Bulgaristan'ın geleceği açısından bir tehdit olarak görmüşlerdir. Bu yüzden de iktidara geldikten kısa bir süre sonra Bulgaristan Türklerini göçe zorlamışlardır. Bu durum, Ömer Osman Erendoruk'un "Ağlatırsa Mevlam Yine Güldürür" adlı romanında ele alınmıştır. Ömer Osman, romanda 1949 yılında Güney Bulgaristan'da yaşayan Türklerin Kuzey Bulgaristan'a sürüldüğünden bahsetmektedir. Bu sürgün olayı, Türk toplumu arasında büyük tedirginliğe neden olmuştur (2007a, s. 12).

"Vatan Yasak Özgürlük Uzak" adlı romanda ise millî ve manevi hassasiyetleri

olan Bulgaristan Türklerinin meydana gelen olaylar karşısında yaşamış oldukları tedirginlik şu cümlelerle ifade edilmiştir:

“Tarlalarda çalışanları, TeKeZeSe’nin sürülerini, öküzlerini, okula giden çocukları uzaktan uzağa gördüğünde bu halkın geleceğinin ne olacağını düşünüyordu. Bütün bu gördüğü kişiler yarınlarından habersiz, akıntıya kapılmış bir ot gibi ömürlerini tüketmekteydiler. Kimi üç beş kilo daha fazla tütün üretip, bir kat daha ev kaldırmakta, kimi biraz eğitim görüp çantalı bir iş kapma hayalinde, bir diğerlerinin de yetişkin oğluna güzel bir kız alıp çıra etme peşinde olduğunu iyi biliyordu. Bu insanların, “Bu milletin istikbali nedir?” “Bu ülkede bir Türk olarak varlıklarını ne kadar sürdürecekler?” gibi sorulardan uzak olduklarını düşündü.” (Türker, 2013, s. 139).

Yukarıdaki bölüm toplumdaki tedirginliği yansıtanın yanı sıra Türk toplumunun belli bir kesiminin “vurdumduymazlığını” da gözler önüne sermektedir. Bu “vurdumduymazlık” ve “tepkisizlik” ilerleyen yıllarda “komünist Bulgar” yöneticileri daha da cesaretlendirerek Bulgaristan Türk toplumunun başına büyük belaların gelmesine neden olacaktır.

1951 yılında gerçekleşen göç öncesinde vize almak isteyen Türklerin yaşamış oldukları sıkıntılar “Ağlatırsa Mevlam Yine Güldürür” adlı romanda detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Bulgar yöneticiler bir taraftan Türkleri göçe zorlamakta bir taraftan da göç için vize almak isteyenlere zorluklar çıkarmaktadır. İnsanlar günlerce, haftalarca konsolosluk önlerinde bekletilmektedir. Rüşvet ile iş yaptırmak isteyenler paralarını kaptırırlar ancak işlerini halledemezler, üstüne de bir güzel sopa yerler (Erendoruk, 2007a, s. 35-37).

Göç öncesinde Bulgaristan Türklerini mağdur eden konulardan biri de göçün aniden durdurulması olmuştur. “1951 Göçü” için vize almaya çalışan Türklerin göçün aniden durdurulması ile birlikte yaşamış oldukları mağduriyetler “Toprağa Kan Düştü” adlı romanda dile getirilmiştir (Erendoruk, 2005, s. 144-145).

1951 yılında durdurulan göç ile birlikte ortaya “parçalanmış aileler” problemi çıkmıştır. Bu süreçten sonra göçe izin verilmeyince bazı ailelerin misafirlik dilekçesi ile vize alarak Türkiye’ye gittikleri ve sonrasında iltica ettikleri de yine romanlarda ele alınan konulardandır. Ancak bu vizeyi almak sanıldığı kadar kolay değildir. Bu vize için BKP içinde aktif olan hatırlı tanıdıkların yardımı gerekmektedir. “Ağlatırsa Mevlam Yine Güldürür” adlı romanın kahramanı Cemil Hoca da hatırlı bir tanıdığı aracılığıyla vize almış ve Türkiye’ye gitmiştir (Erendoruk, 2007a, s. 55).

Misafir olarak Türkiye’ye giden Türklerin orada iltica etmeleri, Bulgaristan için ciddi bir sorun oluşturmaktadır. Bu sorunun çözümü için Türk ve Bulgar yetkililer bir araya gelmişlerdir. “Uçurum” adlı romanda da Bulgaristan Türklerinin

turist olarak Türkiye'ye gidip oraya iltica etmelerinin önüne geçmek için Bulgaristan ile Türkiye arasında "Kısıtlı Akraba Göçü"² antlaşmasının imzalandığından bahsedilmektedir (Erendoruk, 2007a, s. 284). "Buruk Acı" romanında ise Bulgar yöneticilerin "Kısıtlı Akraba Göçü"nü engellemeye çalışmalarına Türkler tarafından nasıl tepki verildiği anlatılmaktadır. Bulgaristan Türklerinin evlerine ay yıldızlı bayraklar astıkları, duvarlara Türkiye'yi öven yazılar yazdıkları ve en sonunda da bu kişilerin "komünist rejim" tarafından hapis cezasına çarptırıldıkları aynı romanda dile getirilmiştir (Erendoruk, 2006, s. 49).

Takvimler 1972 yılını gösterdiğinde "komünist Bulgar" yöneticilerin önce Pomakların daha sonra da Pomaklar ile karışık Türklerin adlarını değiştirmeleri, Bulgaristan Türk toplumunda yeni bir tedirginlik yaratmıştır. "Uçurum" romanında anlatılanlara göre, yaşanan tedirginlik neticesinde Türkler göç etmenin yollarını aramaya başlamışlardır. Daha önce çocuklarından birine vize verilmediği için göç etmekten vazgeçen aile, yaşanan gelişmeler karşısında çocuklardan en azından birini Bulgar zulmünden kurtarabilmek amacıyla bir çocuk ile birlikte annesinin Türkiye'ye gitmesine karar vermiştir (Erendoruk, 2007a, s. 371-372). Yaşanan bu olay, o dönemde toplumun genel durumunu yansıtmaya bakımdan oldukça önemlidir. Bulgaristan Türkleri, göçü bir kurtuluş yolu olarak görmekteydiler.

Yaşanan bütün olumsuzluklara rağmen Bulgaristan Türklerinin gözleri kulakları Türkiye'dedir. 1974 yılında yapılan "Kıbrıs Barış Harekâtı" Bulgaristan Türkleri arasındaki millî bilinci arttırmış ve bir ümit ışığı olarak görülmüştür. Bulgaristan Türk gençleri arasında Türklüklerinden gurur duymanın en üst seviyelere çıktığı ve "komünist rejimin" yaşanan gelişmelerden nasıl rahatsızlık duyduğu "Aladağ'dan Çıktı Yola" adlı romanda detaylı bir şekilde dile getirilmiştir (Altınok, 2003, s. 406).

"Aladağ'dan Çıktı Yola" romanında, 1978 yılında Türk ve Bulgar hükümetleri arasında "1968 Yakın Akraba Göçü Anlaşması"nın devamını niteliğinde bir anlaşma yapıldığından bahsedilmektedir. Romanda, Başbakan Bülent Ecevit'in Bulgaristan ziyareti sırasında göç konusunun gündeme geldiğinden ve Bulgar yetkililerin elinde davetiyesi olup da pasaportu olmayan Türklere pasaport verileceğine dair söz vermeleriyle birlikte bu sorunun da çözüme kavuştuğundan bahsedilmiştir. 1978 yılındaki bu gelişmeyle Bulgar yetkililerin göç olayını tamamen kapatmayı hedefledikleri de romanda ifade edilmektedir (Altınok, 2003, s. 424, 434).

"1989 Göçü"ne sebep olacak olan olaylar başlamadan önce Bulgaristan Türk

² Bu romanda "Kısıtlı Akraba Göçü" olarak geçmiştir. Bilâl Şimşir, "Bulgaristan Türkleri" adlı eserinde bu anlaşmadan "Yakın Akraları 1952 Yılına Kadar Türkiye'ye Göç Etmiş Olan Türk Asıllı Bulgar Vatandaşlarının Bulgaristan Halk Cumhuriyeti'nden Türkiye Cumhuriyetine Göç Etmeleri Hakkında Anlaşma" diye söz etmektedir.

toplumunun genel durumu çok da iç açıcı değildir. İnsanların çoğu, başa gelen duruma alışmış gözükmektedir. “Tepkisizlik” had safhadadır. Bu bölümün başında da bahsettiğimiz “vurdumduymazlık”, toplumun büyük çoğunluğunu etkisi altına alarak âdeta yaşanacak sıkıntılı günlere davetiye çıkarmıştır. Aradan geçen otuz yılda insanların “vurdumduymazlıkları” ve “tepkisizlikleri” daha da artmıştır. “Komünist politikalar” karşısında toplumun genel durumu Mehmet Türker’in “Vatan Yasak Özgürlük Uzak” adlı romanında şu şekilde ifade edilmiştir:

“Komünistler geldiler, önce mülkümüze göz diktiler. TeKeZeSe’leri kurup, kendi bağımızdan bahçemizden edildik, gıkımızı çıkarmadık. Sonra da namus meselesi hortladı neymiş efendim kadınlarımız şalvarı, feraceyi atacak, elbise giyecek dendi, yine itiraz etmedik. Başımıza gelenler bunlarla son bulsaydı... Ama devam ettiler. Köy imamına ibadetin evde de yapılması doğru olduğunu hatırlatarak, camiyi sadece cumadan cumaya açmasının kâfi olacağı talimatını verdiler. Bizim, bu ülkedeki Müslüman Türkler için din dersi eğitimi çoktan kalktı. Bugün gençlerimiz abdestten, duadan bihaber. Hani söylemeye dilim varmıyor, ama yarın anası ya da babası vefat ettiğinde cenaze namazına cenabet duracaklar. Ne günlere kaldık Ya Râb”(208-209).

“Komünist rejimin” yıllardır süren baskı ve zulümleri neticesinde Bulgaristan Türk toplumu günden güne reflekslerini kaybetmeye başlamıştır. Süreci çok iyi analiz eden BKP yöneticileri, Türkleri topyekûn ortadan kaldırmak için harekete geçmiştirler. Türklerin adlarını Bulgar adlarıyla değiştirerek yıllardır göçlerle eritemedikleri Bulgaristan Türklerini bu yöntem ile ortadan kaldırmayı hedeflemişlerdir. “Komünist rejim”, Türklerin adlarını değiştirmek amacıyla hazırladığı planı uygulamaya koymaya başlamıştır. Ancak bu durum Türklerin tepkisine neden olmuştur. “Ağlatırsa Mevlâm Yine Güldürür” adlı romanda “Türk adları” için mücadele eden kişilerin Kuzey Bulgaristan’da bulunan Bulgar köylerine sürgüne gönderildiklerinden bahsetmektedir (Erendoruk, 2007a, s. 191). Bu durumdan da anlaşılacağı üzere “komünist rejim”, geçmişte de yaptığı gibi sürgünü Türk toplumunun “birlikte hareket etme ve direnme gücünü” ortadan kaldırmak için bir silah olarak kullanmıştır.

Yapılan her türlü baskı, zulüm, şiddet, işkence, tutuklama ve öldürmelere rağmen Bulgaristan Türkleri, adlarını vermemekte kararlı bir duruş sergilemişlerdir. “Ağlatırsa Mevlâm Yine Güldürür” romanında, Türklerin “ad değiştirme” politikalarına karşı ve ellerinden alınan diğer haklarını geri almak adına başlatmış oldukları “barışçıl” gösterilerden bahsedilmektedir. Romanda anlatılanlara göre, olayların önüne geçmekte zorlanan Bulgar polisi, 1989 Mayıs ayında Kuzeydoğu Bulgaristan’da düzenlenen kalabalık yürüyüşe ateş açmıştır. Açılan ateş sonucu yaralananların ve şehitlerin olduğu bilgisi verilmektedir. Çok sayıda insan bu gösteriler esnasında tutuklanmıştır. “Komünist rejimin” sert tedbirlerine rağmen Türklerin taleplerinden vazgeçemedikleri ve “barışçıl” eylemlerin Türklerin yaşa-

miş olduğu bölgelerin geneline yayılmaya başladığı da romanda aktarılmaktadır (Erendoruk, 2007a, s. 215).

Yaşanan bu olaylar “komünist idarecileri” oldukça zor durumda bırakmıştır. Türklerin geri adım atmadığını görünce çareyi her zaman olduğu gibi Türkleri göçe zorlamakta bulurlar. “Vatan Yasak Özgürlük Uzak” adlı romanda, BKP yöneticilerinin Türkiye’nin, göçü Bulgaristan aleyhinde kullandığı bu yüzden de Bulgaristan Türklerinin hepsini ülkeye kabul edemeyeceğini düşündüklerinden bahsedilmektedir. Romanın devamında, bu düşünceden hareketle Jivkov’un Türkiye’yi köşeye sıkıştırmak için “Türkiye’ye göç etmek isteyen, orada kalacak veya ziyaret edecek olan tüm Bulgaristanlı Müslümanlara sınır kapılarınızı açın!” şeklindeki açıklamayı yaptığından bahsedilmektedir. (Türker, 2013, s. 328). “Sen İstanbul’a Gelme” romanında da Batı medyasının ve Türkiye’nin desteğini alan Bulgaristan Türklerinin eylemlerden vazgeçmemesinin ve eylemlerin Türklerin yaşamış olduğu bütün bölgelere yayılmasının yarattığı tedirginlik ile BKP yöneticilerinin Türkleri göçe zorlamaya karar verdikleri anlatılmaktadır (Şerefli, 2003, s. 186).

Olayların önünü alamayan BKP yöneticileri, çareyi Türkleri göçe zorlamakta bulmuşlardır. Her ne kadar göçe zorlama dense de Türklerin büyük çoğunluğu zaten Türkiye’ye göç etmeye gönüllüdür. “Vatan Yasak Özgürlük Uzak” adlı romanda, Bulgar yetkililerin ilk önce “milliyetçi” ve “dinî inançlarına bağlı” Türkleri ülke dışına çıkarma niyetinde olduklarından bahsedilmiştir. Bulgar yetkililerin pasaport işlerini hızlandırmak için Türklerden rüşvet aldıklarına da vurgu yapılmıştır. Ayrıca göç edecek Türklerin mallarını yok pahasına ellerinden çıkarmak zorunda kaldıkları da romanda değinilen konulardandır (Türker, 2013, s. 331).

“Vatan Yasak Özgürlük Uzak” adlı romanda anlatılanlara benzer konulara “Sen İstanbul’a Gelme” adlı romanda da değinilmiştir. Bu romanda da “1989 Göçü”nde önceliğin Türk adları için mücadele etmiş kişilere, hapiste yatmış ve sürgüne gönderilmiş olanlara verildiğinden bahsedilmiştir. Bu kişilerin ellerine bavullar verilerek üç gün içinde ülkeden gönderildikleri de bir detay olarak romanda geçmektedir (Şerefli, 2003, s. 182).

Bulgaristan’dan gelen talep üzerine Türkiye’nin sınır kapılarını açmasıyla birlikte “1989 Göçü” resmen başlamıştır. Yıllardır baskı, zulüm ve işkence gören Türkler, doğup büyüdükleri toprakları terk ederek Türkiye’ye göç etmek niyetiyle yollara düşmüşlerdir. Bu süreçte ilginç olaylar da yaşanmıştır. “Aşkı Arayanlar” adlı romanda anlatılanlara göre, yıllarca BKP’ye hizmet etmiş, Bulgaristan Türklüğü ve Türkiye aleyhinde çalışmalar yapmış, BKP Köy Teşkilatı Sekreterliği görevinde bulunmuş Celil Osmanov adlı kişinin göç için başvurması Bulgaristan Türkleri tarafından şaşkınlıkla karşılanmıştır. Bu şaşkınlık romanda şu şekilde dile getirilmiştir: “O şerefsiz adam Türkiye’ye göç edecek. Ne yüzle bilmem. Düne kadar: ‘Türkiye insanı fakirlikten ot yiyerek besleniyor’, ‘Cennet vatan Bulgaristan’

diyen adam, şimdi kalkmış göç hazırlığı yapıyor! Deme dostum! Hani Marksist – Leninist'ti? Hani proletaryanın diktatörlüğüne inanıyordu!..” (Erdi, 2003, s. 163-164).

Yukarıda anlatılanlardan hareketle Bulgaristan Türkleri açısından “Komünizm Dönemi”nin oldukça zor geçtiğini söyleyebiliriz. Bu süreçte 1951, 1968 ve 1989 yıllarında yaşanan göçler Bulgaristan Türklerini derinden etkilemiştir. Bu tarihlerin dışında kalan zamanlarda da fırsatını bulan Bulgaristan Türkleri soluğu Türkiye’de almıştır. “Komünist Dönemde” de Türklerin bavulları her zaman göç için hazır beklemektedir. Bulgaristan Türkleri, Türkiye’ye göç etmek için ellerine geçirdikleri her fırsatı değerlendirmişlerdir.

Bu süreçte Bulgaristan Türk toplumunun geneline bakıldığında ise bir “vurdumduymazlıktan” ve “tepkisizlikten” dert yanılmaktadır. Pomakların adlarının değiştirildiği sırada, Türklerin vurdumduymazlıklarının ve tepkisizliklerinin “komünist yöneticileri” cesaretlendirdiği ve Türklere yönelik “ad değiştirme” politikasının hayata geçirildiği romanlarda özellikle vurgulanmıştır. 1984-1985 yıllarında “komünist rejim” tarafından Türklerin adlarının değiştirilmek istenmesiyle birlikte bu tepkisizlik yerini “barışçıl” bir direnişe bırakmıştır. Düzenlenen gösterilere Bulgar güvenlik güçleri tarafından sert müdahaleler edilmiştir. Sonuç ne olursa olsun, Türkler geri adım atmamışlardır. Seslerini dünyaya duyurmayı başarmış ve dünyanın dikkatini Bulgaristan üzerine çekmişlerdir. Üzerinde oluşan uluslararası baskıya daha fazla dayanamayan ve olayların önünü alamayan “komünist yetkililer”, olaylara karışan, gösterileri organize eden kişileri sınır dışı etmeye başlamıştır. İlerleyen süreçte Türkiye ve Bulgaristan’ın anlaşması sonucunda sınır kapıları açılmış ve “1989 Göçü” gerçekleşmiştir.

1.2. Göçlerin Nedenleri

Bulgaristan’ın Osmanlı İmparatorluğu’ndan kopmasından sonraki süreçte ülkede bulunan Türkler; siyasi, ekonomik ve kültürel olarak sürekli baskı altında tutulmuşlardır. Bulgar devletine güvenmeyen, can ve mal güvenliği bulunmayan, geleceğini Bulgaristan’da göremeyen Türkler için göç her zaman bir çözüm yolu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu açıdan bakıldığında göçlerin siyasi, ekonomik ve kültürel nedenlerden kaynaklandığı rahatlıkla söylenebilir.

1.2.1. Siyasi Nedenler

Geçmiş dönemlerde olduğu gibi “Komünizm Döneminde” de Bulgaristan’da yaşayan Türkler, gerek ülkedeki nüfus yoğunlukları gerekse milli-manevi değerlere bağlılıkları ve Türkiye’ye bakış açıları nedeniyle her zaman ülkenin geleceği açısından bir tehdit olarak görülmüşlerdir. Bu yüzden Bulgar yöneticiler, her dönem Türkleri yoğun baskı altında tutmaya özen göstermişlerdir. Bulgar yetkililer sorunları baskı ile çözemedikleri yerde göçü bir silah olarak kullanmaktan da geri

durmamıştırlar. Bulgaristan Türkleri de baskı ve zulümden kurtulmak için göçü bir kurtuluş yolu olarak görmüşdürler. Bulgaristan Türklerine uygulanan “siyasi baskı” her zaman bir göç nedeni olarak romanlarda karşımıza çıkmaktadır.

“İçimizdeki İnci Taneciği” adlı romanda, uygulanan siyasi baskının Bulgaristan Türkleri arasında tedirginliğe neden olduğu ve bu tedirginlik sonucu Türklerin çareyi göç etmekte aradıkları şu şekilde anlatılmıştır: *“Eylül 1944’te komünistler iktidarı ele geçirince özel statüdeki Türk okullarına el koyup alelacele devletleştirmişlerdi. Aradan birkaç yıl geçince okullardan din dersleri kaldırılmıştı. Komünistlerin bu tutum ve davranışları Türk ahalisinin gözünden kaçmamış, iktidara karşı tedirginlik doğurmuştu. Bunlara, özel mülkiyetin yasaklanması, tarım kooperatifleri kurulması da eklenince çare Anadolu’ya kaçmakta aranıyor-du.”* (Erendoruk, 2007b, s. 20).

Siyasi baskı özellikle de millî ve manevi değerlere bağlı kişiler üzerinde daha fazladır. “Vatan Yasak Özgürlük Uzak” adlı romanda 1950 yılında pek çok kişinin “rejim karşıtı” oldukları için göçe zorlandığından bahsedilmiştir. “Komünist rejim”, tehlikeli gördüğü kişileri ülkeden zorla çıkarmak için girişimlere başlamıştır. Bu tamamen siyasi bir nedendir. Romanın devamında, “Türk milliyetçisi” olduğu için cezaevinde bulunan Osman Kılıç’ın ailesinin sınır dışı edilmek istenmesi üzerine ailesi ile yaptığı görüşmede söylemiş olduğu *“Bir gün bile durmayın, beni de hiç düşünmeyin. İlk fırsatta hemen anavatan Türkiye’nin yolunu tutun!”* (Türker, 2013, s. 27) şeklindeki sözüne yer verilmiştir. Bu söz, siyasi baskının insanları nasıl bıktırdığını ve çareyi göç etmekte bulduklarını gözler önüne sermektedir.

“Vatan Yasak Özgürlük Uzak” romanında, Türklerin din, gelenek-görenek ve düşünce bakımından Türkiye’ye bağlı olmalarının, “komünizmi” benimsememelerinin, BKP’nin baskılarına direnç göstermelerinin ve “Emek Tarım Kooperatifleri Çiftliklerine” (TeKeZeSe) girmemelerinin “komünist yetkilileri” tedirgin ettiğinden bahsedilmektedir. Siyasi olarak Türklerde istedikleri dönüşümü sağlayamayan “komünist yetkililerin” çareyi Türkleri zorla ülke dışına çıkarmakta aradıkları bu romanda da dile getirilmiştir (Türker, 2013, s. 33).

“Vatan Yasak Özgürlük Uzak” romanında geçen *“Bozgundan sonra Bulgaristan siyasetinde dönen oyunların Türklerin aleyhine olduğunu anlayabilenler ne yapıp edip bu fırsat bir daha ele geçmez diyerek ellerini çabuk tutup, buradan kurtulmayı kafaya koymuşlardır. Beş altı yıldan beri karnı doyan Türkler yine de bir an evvel buralardan kaçıp kurtulmak istiyordu.”* (Türker, 2013, s. 36) şeklindeki bu kısım da bizlere Türklerin yaşamış olduğu “siyasi güvensizliğin” göçe neden olduğunu açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Gelecek kaygısı taşıyan Türkler, geçmişinde yaşanan ve henüz tazeliğini koruyan acıları yaşamamak adına doğup büyüdükleri toprakları terk ederek çareyi göç etmekte aramıştırlar.

“Komünist rejim” tarafından Bulgaristan Türklerine uygulanan baskı ve göçe zorlamanın en önemli nedenlerinden birisi de “Türk nüfusunun yoğunluğu ve doğum oranının yüksekliğidir.” Bu durum BKP’li yöneticileri oldukça tedirgin etmektedir. “Uçurum” adlı romanda, bir Bulgar’ın ağzından bu tedirginlik ve bulunan çözüm yolu şu şekilde dile getirilmiştir: *“Komünist Partisi’nin gizli materyallerine göre biz, Bulgar milleti olarak hızla ihtiyarlıyoruz. Gençler çocuk yapmıyor ya da tek çocukla yetinmiyorlar. Her aile iki çocuk doğarsa bile nüfus artışı olduğu söylenemez. Artış olması için her aile en azından dört çocuk sahibi olmalı. Ama olmuyor işte. Ölenlerin sayısı doğanlardan çok olan bir millet yok olmaya mahkûmdur. Yok olmaktan kurtulmanın tek çaresi, sınırlarımız içinde yaşayan diğer milletleri Bulgarlaştırmaktır. Bu, çok güç bir şeydir. Fakat başka çare olmayınca...”* (Erendoruk, 2007c, s. 64). “Komünist Bulgar yetkililerin” bu tedirginlikleri sonucu hayata geçirdikleri politikalar Bulgaristan Türklerinin göç etmesinde oldukça etkili olmuştur.

“Vatan Yasak Özgürlük Uzak” romanında da Türk nüfus meselesinin BKP Merkez Komitesi gizli oturumunda konuşulduğuna değinilmiştir. Bu toplantıda, ileride daha büyük sıkıntılar yaşanmaması için Türklerin göçe zorlanması gerektiği ve Türklerin Bulgarlaştırılması için Bulgar köylerine sürgün edilmesi kararının alındığı da romanda dile getirilmiştir. Aynı romanda, alınan bütün bu kararların Georgi Dimitrov’un *“Osmanlı İmparatorluğu’nun Balkanlar’a hükmettiği geçmiş zamanın izlerini silmeliyiz.”* sözü doğrultusunda alındığına değinilmiştir. (Türker, 2013, s. 29). “Toprağa Kan Düştü” adlı romanda da Georgi Dimitrov’un bu sözünden bahsedilmektedir (Erendoruk, 2005, s. 66). Bu söz, Bulgaristan Türklerinin yaşamış oldukları sıkıntıların temelinde yatan felsefenin somut bir yansımasıdır. “Ağlatırsa Mevlâm Yine Güldürür” romanında da bu söz dile getirilmiştir. Devamında ise bu sözün Türk toplumunda nasıl bir tedirginlik yarattığı şu şekilde ifade edilmiştir: *“Balkanlar’da Osmanlı’dan kalma iki çeşit iz mevcuttu: Bir; cansız izler, yani kültür izleri. Bunlar camiler, konaklar, köprüler, vakıflar, özel Türk okulları... iki canlı izler, yani sayısı bir milyonu aşan Bulgaristan Türkleri, bizler yani kılıç artıkları...”* (Erendoruk, 2007a, s. 24).

Ülkede bulunan Türk nüfusun ilerleyen yıllarda Bulgar nüfusa yaklaşmasından endişe eden BKP’li yetkililer, Türk nüfusu azaltmak adına zaman zaman Türkleri göçe zorlamayı bir devlet politikası hâline getirmişlerdir. “Vatan Yasak Özgürlük Uzak” adlı romanda Bulgaristan Türklerinin göçe zorlanma gerekçeleri şu şekilde dile getirilmiştir:

“BKP’nin Merkez Komitesi uzmanlarının bir dönem Bulgaristan’da Türklerle ilgili bir araştırmasında 1965 yılında sayılarının 780 bin olduğu, o yıllarda nüfus artışlarıyla 1985’te 795 bin oldukları anlaşıldı. Yani 75 yılında genel nüfusun yüzde 8,8’ini teşkil edenler 85’te yüzde 9’a yaklaşmışlardır. Genel eğilim de bu gidişle 2000 yılında 926 bini bulacak ve 2010 yılında bir milyonun üzerine çıkıp,

genel nüfusun yüzde 10'unu aşacaklar. O zaman da dananın kuyruğu kopacak. Bunun üzerine de uzmanlarımızın görüşü her yıl bu nüfustan 8–9 bin kişiyi göç ettirmektir. Bu plân en uygunuydu.” (Türker, 152-153).

“Maria Aşkım Benim” adlı romanda ise siyasi baskının sadece Türklere yapılmadığı, rejime muhalif olan Bulgarların da siyasi baskıya maruz kaldıklarından bahsedilmektedir. Bu siyasi baskı yüzünden Bulgarlar bile Bulgaristan’ı terk etmenin yollarını aramaktadırlar. Romanda bu durum şu şekilde ifade edilmiştir: *“Hiçbir insan Öz Vatanını terk etmek istemez. Koleji bitirdikten sonra, tiyatrodan çalışıyordum. Varna’da babam on sene rahiplik yaptı. Altı sene evvel de bir köye sürdüler. Sürgünden bir müddet sonra da benim işime son verdiler. Nereye müracaat ettimse kapılar yüzüme kapandı. İşsizlik ve parasızlık ne kadar zor şey olduğunu bilirsiniz. Ben de bir Bulgar vatandaşıyım. Dedemin intikamını neden benden alıyorlar.”* (Tezel, 2002, s. 240).

Romanlardan alınan yukarıdaki bölümlerden hareketle; Bulgaristan’daki siyasi iklimin, “komünist rejimin” Türklere bakış açısının ve Türklere sindirmek amacıyla hayata geçirilen politikaların Türklere üzerinde yoğun bir baskı oluşturduğu, buna paralel olarak da Türklere göç etmeyi bir çözüm olarak gördükleri rahatlıkla söylenebilir.

1.2.2. Ekonomik Nedenler

“Komünistler” iktidarı ele geçirdikten bir süre sonra özel mülkiyeti ortadan kaldırarak toprakları devletleştirmiş ve kooperatifleşme hamlesiyle de vatandaşların hayvanlarına el koymuşturlar. Bu durum geçimlerini tarım ve hayvancılıkla sağlayan Bulgaristan Türklerini derinden etkilemiştir. En önemli geçim kaynakları ellerinden alınan Bulgaristan Türkleri de çareyi Türkiye’ye göç etmekte aramışlardır.

Komünistlerin iktidarı ele geçirmelerinden sonra hayata geçirdikleri uygulamalar ve bu uygulamalarla bağlantılı olarak Türklere göçe zorlayan nedenler “Uçurum” adlı romanda şu şekilde dile getirmiştir:

“Tarım kooperatifi kurma niyetlerini hızlandırdılar. İnsanları özel çiftçilikten bıktırmak, el aman dedirtmek, ‘Aman kurun şu kooperatifi de kurtulalım.’ demek için ellerinden gelen her kötü çareye baş vurduklarını sen de görüyorsun, gardaş. Bak herifçioğlunun senden, benden, hepimizden istediklerine bir kere. Bana diyor ki: senin otuz beş dönüm tarlan var. Buna karşılık devlete yağ, et, süt ve yapağı vereceksin. Koyunun olmadığını söyleyecek olsan, parasını verirsin deyip çıkıyor işin içinden. Tarlada et, süt, yağ mı olur desen gene parasını vermeni öneriyor. Kooperatif kuralım desek, tarlalarımızdan başka ineğini, koyununu, keçisini alır elinden sabanını, boyunduruğunu, öküz arabanla beraber sen ve ben, Ahmet, Mehmet, Ayşe, Fatma köle olur gideriz vesselâm.

(...)

Ne yapalım falan yok, Murat gardaş. Bulgar Komünistlerinin bize dediği apaçık: Ya bu deveyi gütmeli, ya bu diyardan gitmeli! Sence deveyi mi gütmeliyiz ki, bu gâvurun kölesi olmak demektir, yoksa başımızı alıp bu diyardan mı gitmeliyiz?” (Erendoruk, 2007c, s. 20).

Bu bölümden de anlaşılacağı üzere, komünist rejimin Bulgaristan Türklerinin ekonomik özgürlüklerini ortadan kaldıracak uygulamalarının meydana getirmiş olduğu tedirginlik insanların aklına hemen göç etme fikrini getirmektedir.

“Maria Aşkım Benim” adlı romanda da kahramanlardan Hayri ve Mara arasında geçen, “*Burada kalırsam ne yapabilirim. Ticaret ve öğretmenlikten başka bir iş yapmam oda partiye kaydolursam olur. Aksi halde başka iş vermezler. Yüksek tahsile de izin vermezler. Biliyorsun biz Türkler bu vatanda ikinci kişileriz. Hâlbuki Türkiye’ye gidebilsem, orada bütün imkânlar var.*” (Tezel, 2002, s. 21) şeklindeki konuşma da bizlere ekonomik kaygıların göç fikrinin ortaya çıkmasındaki etkisini göstermektedir. Yine romanın devamında geçen, “*Gerçi ben de üzülüyordum ama benim için son çare bir an evvel doğduğum bu toprakları terk etmekte. Burada bizlere bir istikbal yoktu. Geleceğimizin önü aydınlık değildi. Ne olacağımız, istikbalde ne gibi bir iş tutacağımızı bilmiyorduk. Bilmediğimiz gibi, yeni idarenin ne yapacağı da belli değildi.*” (Tezel, 2002, s. 151). şeklindeki ifadeler de gelecek kaygısının ve ileride işsiz kalma korkusunun Bulgaristan Türklerini göçe teşvik ettiğini göstermektedir. Bu kaygıların bir benzerine de “Gazetecinin Artık Yılı” adlı romanda rastlanmaktadır. Romanda geçen, “*Arkadaş, bu memlekette artık bize ekmek kalmadı. Burdan kaçalım!*” (Çavuşev, 2008, s. 318) ifadesi de bu kaygının adeta dışavurumu gibidir.

Ekonomik nedenlere bağlı olarak dünya üzerinde büyük göç hareketleri yaşanmasına rağmen Bulgaristan Türklerinin göç hareketlerinde ekonomik nedenlerin çok etkili olmadığını söyleyebiliriz. Bulgaristan Türkleri, temel olarak siyasi ve kültürel nedenlerden dolayı göç etmişlerdir. Ekonomik nedenler ise doğrudan değil ama dolaylı olarak siyasi ve kültürel nedenlerle birleşip göç etme fikrini ortaya çıkarmıştır.

1.2.3. Kültürel Nedenler

Bulgaristan Türklerinin genel olarak millî ve manevi değerlerine bağlı olmaları “komünist rejimin” hayata geçirmek istedikleri politikaların önünde ciddi bir engel teşkil etmiştir. Bu yüzden “komünist rejimin” Türklere karşı tavırları her geçen gün biraz daha sertleşmiştir. Türkleri millî ve manevi değerlerinden uzaklaştırmak, millî benliklerini yok etmek için “Nisan Karaları” olarak da bilinen

bazı uygulamalar hayata geçirilmiştir. Hayata geçirilmeye çalışılan uygulamalar, Bulgaristan Türk toplumu arasında büyük bir tedirginliğe neden olmuştur. Her zaman olduğu gibi yaşanan bu tedirginlik karşısında çözüm olarak yine göç görülmüştür. Bulgaristan Türkleri, göç ederek millî kimlikleri ve kültürlerini korumayı hedeflemişlerdir.

“Uçurum” adlı romandan alınan aşağıdaki bölüm millî ve manevi değerlerini kaybetmekten korkan Bulgaristan Türklerinin çareyi göç etmekte bulduklarını açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

“Ben 1928 doğumlu, Kavaklı Belediyesi’nin Soğukpınar köyü sakini, baba adı Tahsin, ana adı Ayşe olan öğretmen Mehmet Metiner, Bulgar komünistlerin biz Bulgaristan Türklerini hızla *dinsizleştirip milliyetsizleştirmek sonra da Bulgarlaştırmak üzere her çareye, her baskıya ve zulme başvurduklarını böylece bize benliğimizi unutturmak istediklerini bildirir, ya buna bir karşı tedbir alınmasını önerir, ya da şahsımın Anavatanim Türkiye’ye göç etmesine müsaade buyurmanızı şiddetle arzular, gereğinin yapılmasını arz ederek saygılar sunarım.*”(Erendoruk, 40).

“Vatan Yasak Özgürlük Uzak” adlı romanda da Mehmet Türker, “Geriden gelen nesiller bir Türk gibi, Müslüman gibi ayakta kalabilir mi? Valla komşular, işler ileride iyi görünmüyor.” (2010, s. 39) ifadesiyle millî ve manevi değerlerini kaybetmekten korkan Türklerin tedirginliğini dile getirmiştir. Aynı romanın ilerleyen bölümlerinde de kültürel baskının insanları göçe zorladığı roman kahramanı Muhammet Efendi’nin ağzından şu şekilde anlatılmıştır: “*Bu millet buraları terk edip anavatana sığınmadıkça bu komünizm boyunduruğundan kurtulamaz, aksi takdirde 25–30 sene sonra Bulgaristan’da kan kardeşiniz kalmaz, hepsi birden eritilmiş, yobazlaşmış bir millete dönüşür.*” (2010, s. 52).

“Buruk Acı” adlı romanda ise kültürel değerler üzerindeki yoğun baskının insanları göçe zorladıkları şu ifadelerle dile getirilmiştir: “*Bulgar komünist Partisi imzalı bu zorunluluk, dede, baba yadigârı bu topraklarda Türk ve Müslüman olarak kalamamanın korkusundan doğuyordu. Bu topraklarda Türk olmak zordu. Daha kötüsü, Türk olmak suçtu. Din elden gitmişti. Dilimizin okunması yasaklanmıştı. Dilimizi konuşmak da yasaktı. Gelenek ve göreneklerimiz her fırsatta engelleniyor, yasaklanıyordu. Türk ve Müslüman kalabilmenin tek yolu göçtü.*” (Erendoruk, 2006, s. 70).

“Rumeli’den Esen Yel” adlı romanda da göçün kültürel nedenlerine şu ifadelerle değinilmiştir:

“*Böyle giderse zamanla Bulgarlaşacağız buralarda. Bakın! Benim iki çocuğum var, ikisi de henüz pek küçük, mektep çağları gelmedi daha. Sokakta konuştukları dil Bulgarca. Evde kendi aralarında bile Bulgarca konuşeler. Kızsak,*

sıkılsak ne fayda! Yarın mektebe başladıkları zaman Bulgarca okuyup yazacaklar. Daha kötü olacak. Kendi dillerini unutacaklar. Kendi dilini bilmeyen kendi tarihini, kendi kültürünü, hasılı kendini nasıl bilecek? Sonunda çocuklarımızı olacağı bu. Görünen köy kılavuz istemez. Diyeceğim o ki, artık buralar bize vatan olmaz. Gelin hep beraber Anavatan'a göç çarelerini arayalım.” (Tunaboşlu, 2004, s. 40).

“Toprağa Kan Düştü” romanında geçen “Bizimki göç değil, aslında bir kaçıştı. Bir kurtuluş. Benliğimizi, dinimizi, Türklüğümüzü, her şeyimizi yitirmekten kaçış.” (Erendoruk, s. 2005, s. 17) ve “Unutmamak gerek ki, bu mücadele sadece varlığını sürdürebilme, bir başka deyişle, ayakta kalma çabası değil, aynı zamanda Müslüman Türk olarak kalabilme mücadelesiydi.” (Erendoruk, s. 29) ifadeleri de Bulgaristan Türklerinin niçin göç ettiklerini merak edenlere cevap niteliğindedir.

Türkçe eğitimin, Türkçe konuşmanın ve ibadetlerin yasaklanması Bulgaristan Türklerini çok derinden etkilemiştir. Çocuklarını Türk gibi yetiştiremeyecekleri endişesi insanların göçü düşünmelerine neden olmuştur. “Toprağa Kan Düştü” adlı romanda bu durum detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Romanda geçen, “Bir akrabasının ikinci ve dördüncü sınıflarda okuyan öğrenci çocuklarından hiçbiri Türkçe okuma, yazma bilmiyorlardı. Çünkü beş altı yıldan beri okullarda Türkçe dersi okutulmuyordu. 1959’da Türk okulları kapatılmış. Türk çocukları Bulgar çocuklarıyla beraber aynı okullarda okuyorlarmış. 1973’te Türkçe dersler, çeşitli hilelerle, tamamen yasaklanmış.” (Erendoruk, 2005, s. 86) şeklindeki bölüm Türkçe ve Türkçe eğitim üzerindeki baskıyı ve bu baskının sonuçlarını net bir şekilde ortaya koymaktadır. Dinî değerler üzerindeki baskı da bu romanda “Ne köylerde, ne de kasabalarda açık, herkesin işitebileceği şekilde ezan okunuyordu. Ezanlar dinî propagandadır gerekçesiyle komünist yöneticilerce yasaklanmıştı. Böylece komünist Bulgarlar Balkanlar’ın dağlarında, yamaçlarında alt ıyüz yıldır akseden Ezan-ı Muhammediye’yi susturmuşlardı.” (Erendoruk, s. 85) ifadeleriyle dile getirilmiştir. Romanın devamında ise yukarıda anlatılan durumların göçe neden olduğu şu ifadelerle anlatılmaktadır: “Hâlâ devam eden akraba göçünde ben ve on binlerce Türk’ün yurdunu, yuvasını terk etmesinin önemli bir sebebi elbette vardı. Alfabeti yasaklanan bir millet, millet olarak var olamayacaktı. Ana dilimiz unutuluyordu. Gelenek ve göreneklerimiz keza yasaktı.” (Erendoruk, s. 86).

“Vatan Yasak Özgürlük Uzak” adlı romanda da özellikle dinî alanlarda uygulanan baskı ve getirilen kısıtlamalar sonucu Türk toplumunun tedirginliği romandan alınan aşağıdaki bölümde çok net bir şekilde ortaya konmuştur.

“Türk anadan, Türk babadan doğan ve ömrünün bu zamanına kadar bir Müslüman Türk olarak yaşamış olan insanların adı değişsin, ertesi gün sen Bulgarsın densin! O günden sonra oğlanların sünnet olması yasaklansın, örf ve âdetleri ortadan kalsın, yerine Hristiyan âdetleri uygulansın! Bunlar kabullenilecek

şeyler değildi. Bayramda kurbanın kesilmeyeceği, camiye bayram namazına gidilmeyeceği, çocukların çörek, şeker toplayamayacağını, cenazelerin imamsız defnedileceğini düşünenler için ufukta kötü günler belirmeye başlamıştı.

Bütün bunlar Hacı Mahmetler'in Hasan'ın evinde akşam sabah sohbetten düşmeyen konulardı. Ailenin iki kızı ve beş oğlu vardı. Böyle bir olayın başlarına gelmesinden korkan tüm aile fertleri kara kara düşünüyorlardı. Özellikle evli ve iki çocuk babası Hüseyin'in çocukları aklına gelince, çıldırması geliyordu. Oğlanlardan başta Hüseyin olmakla Zeki ve Hayri Bulgarlaştırma olayından kurtuluşu ancak sınırdan Yunanistan'a, oradan da bir yolunu bulup Türkiye'ye kaçmakta görüyorlardı." (Türker, 2010, s. 186).

"Ağlatırsa Mevlâm Yine Güldürür" romanında, roman kahramanı Cemil Hoca'nın kendisini göç fikrinden vazgeçirmek isteyen Bulgar dostu Çavdar'a vermiş olduğu cevapta, göçe neden olan kültürel gelişmeler bir bir sıralanmıştır. O cevap şu şekildedir: "Bir, Özel Türk okullarının apar topar devleştirilmesi, iki, okullardan din derslerinin atılması, üç, köy mescidlerinde imam bulundurma yasağı, dört, imam-hatip-öğretmen yetiştiren Şumnu Nüvvab Okulu'nun liseye dönüştürülüşü..." (Erendoruk, 2007a, s. 30).

Kültürel olarak en temel haklara bile sahip olmamanın, ayrımcılığa maruz kalmanın, Türk ve Müslüman gibi yaşayamamanın Bulgaristan Türklerini göçe zorladığı "Maria Aşkim Benim" adlı romanda şu şekilde ifade edilmiştir: "Biz ise, bu memlekette ikinci sınıf vatandaş olarak muamele görüyorduk. Bizim örf ve adetlerimiz, dinimiz, ırkımız onlardan ayrıydı. Burada yaşadığımız, doğduğumuz halde, bir çok haklardan mahrumduk. Bizim tek gayemiz, millî ruhumuzu pekleştirip, ilk fırsatta anavatana göç etmektir." (Tezel, 2002, s. 139).

Romanlardan alınan yukarıdaki bölümlerde de görüldüğü gibi komünist Bulgarların, Türklerin millî ve manevi değerlerini ortadan kaldırarak Türkleri Bulgarlaştırıp, eritip yok etmek düşüncesiyle hayata geçirdikleri uygulamaların göçe neden olduğu çok açıktır. Romanlarda siyasi ve ekonomik nedenlere oranla göçün kültürel nedenleri üzerinde daha fazla durulduğu göze çarpmaktadır. Yok olmak ve göç etmek arasında bir tercih yapmak zorunda bırakılan Bulgaristan Türkleri, tercihlerini göç etmekten yana kullanmışlardır.

1.3. Göçe Hazırlık

Daha önceki bölümlerde de belirttiğimiz gibi Bulgaristan'ın Osmanlı İmparatorluğu'ndan bağımsızlığını kazanmasından sonraki süreçte Bulgarların yoğun baskı ve zulmüne maruz kalan Bulgaristan Türkleri çözüm olarak göç etme fikri etrafında birleşmişlerdir. Göç ile bu derece içli dışlı olan bir topluluk her zaman göçe hazır vaziyettedir. Çoğu Bulgaristan Türkü, göç etmek için uygun zaman ve zemini gözlemektedir. Bulgaristan Türklerinin göçe hazırlık süreçleri, Bulgaristan

Türk romanlarına da yansımıştır.

Göçe hazırlık aşamasında en dikkat çeken konu “vize ve pasaport işlemleri” olarak ön plana çıkmaktadır. “Vatan Yasak Özgürlük Uzak” adlı romanda, 1951 yılında yaşanan göç öncesinde BKP Merkez Komitesi tarafından Bulgaristan Türklerinin Türkiye’ye göçlerinin serbest bırakılması ve göçün teşvik edilmesiyle ilgili alınan kararların Türkler arasında duyulması ile birlikte Türklerin hemen Sofya, Filibe ve Burgaz’da bulunan konsolosluklara akın ettiklerinden bahsedilmektedir (Türker, 2010, s. 35). “Aladağ’dan Çıktı Yola” adlı romanda da roman kahramanı Behçet’in babasının göç dilekçesini aldıktan sonra vize alabilmek için gerekli evrakları Filibe Konsolosluğuna teslim ettiğinden bahsedilmektedir (Altınok, 2003, s. 17). Göçe hazırlığın ilk basamağını “vize ve pasaport işlemleri” oluşturmaktadır. Romanda anlatılanlara göre, vize işlemleri sanıldığından çok daha uzun sürmektedir. Vize alabilmek için rüşvet verildiği de romanda vurgulanmıştır. Roman kahramanlarından Hafız Efendi ve Osman Ağa’nın vize alması yaklaşık kırk gün sürmüştür (Türker, 36-37). “Uçurum” adlı romanda da vize işlemleri için Bulgaristan Türklerinden rüşvet alındığı bilgisine yer verilmiştir (Erendoruk, 2007c, s. 374-375). Yukarıdaki verilerden anlaşılacağı üzere o dönemde Bulgaristan’da rüşvetin oldukça yaygın olduğunu söylenebilir. Alınan rüşvetler ve uzun süren vize bekleyişleri, bizlere göç öncesindeki hazırlık evresinin sanıldığı kadar kolay olmadığını göstermektedir.

“Maria Aşkı Benim” adlı romanda da Bulgaristan Türklerinin göç pasaportu çıkarabilmek için ilk önce vergi dairelerine giderek borçlarını ödediklerinden bahsedilmektedir. Bu romanda askerde olan Türklerin de göç edebilmek için vergilerini ödeyerek terhis oldukları anlatılmaktadır. Göç esnasında belirli bir miktar mal ve paranın ülke dışına çıkarılmasına izin verildiği için varlıklı Türklerin, fakir kimselerin vergi borçlarını ödediklerinden bahsedilmiştir. Bu kısımdan da anlaşılacağı üzere Türkler dayanışma içinde göçe hazırlanmaktadırlar. Bulgaristan Türklerinin çoğu Türkiye’de bulunan akrabalarından “taahhütname” almak için uğraşmaktadırlar. Akrabaları olmayanların da kendilerine bir akraba arayışına girdikleri romanda vurgulanmıştır (Tezel, 2002, s. 149-150).

“İçimizdeki İnci Taneciği” adlı romanda da benzer konulara değinilmiştir. “1989 Göçü” başlayınca insanların bir an önce pasaport alabilmek için gerekli evrakları yetkili makamlara teslim ettikleri, daha sonra pasaportlarını almak için gişelerin önlerinde toplandıkları ifade edilmektedir. Bu süreçte Bulgar polisinin vesilahlı gönüllülerin, Türkleri azarlamak ve dövmek için bahaneler aradıkları romanda özellikle vurgulanmaktadır. Pasaportlarını alanların kısa bir süre içinde Bulgaristan’ı terk etmeleri istendiğinden göç için uzun bir hazırlık süreci yaşanmadığı da romanda dile getirilmiştir (Erendoruk, 2007b, s. 125-126).

“Uçurum” romanında ise roman kahramanı Mehmed’in her an göç olabilir

düşüncesiyle şehre giderek pasaport işlemlerinde kullanılmak ve geride kalan eşe dosta hatıra olarak bırakılmak amacıyla fotoğraf çektirdikleri anlatılmaktadır (Erendoruk, 2007c, s. 172). Romanda anlatılan bu olay bizlere Bulgaristan Türklerinin her zaman göç için hazırlıklı olduklarını göstermektedir.

Göç öncesi süreçte Bulgaristan Türklerini en çok zorlayan konulardan biri de sahip oldukları mal ve mülkü elden çıkarmak olmuştur. Çoğu Bulgaristan Türkü, sahip oldukları mal ve mülkü satamamıştır ya da yok pahasına satmak zorunda kalmışlardır. Türkler, göçü düşündükleri için almazlar, Bulgarlar ise durumu firsata çevirmek ve değerinin çok altında bir fiyata almak için istekli davranmazlar. Sonuç itibarıyla bu durumda mağdur olan kimseler göç hazırlığındaki Türklerdir.

“Aladağ’dan Çıktı Yola” romanında, roman kahramanı Behçet’in sahip olduğu koyun, keçi, öküz ve inekleri sattığından bahsedilmiştir. Evlerini de satılığa çıkarmıştır ama ev için alıcı çıkmamıştır (Altınok, 2003, s. 17). Bu durumun nedeni, kimsenin kendini Bulgaristan’da güvende hissetmemesi ve herkesin göçü düşünmesidir.

“Geyik Avı” adlı romanda da göç etmek için hazırlık yapan Türklerin en önemli problemlerinden birinin evlerine alıcı bulmamak ve evlerini değerinde satamamak olduğuna değinilmiştir. Romanda bu durumun nedeni olarak göç edecek kişilerin mecburiyetlerinin herkes tarafından bilinmesi gösterilmektedir. Hâl böyle olunca da bu kimselerin evlerini satmak yerine bir yakınlarına bıraktıklarından bahsedilmiştir (Tata, 2005, s. 19).

“Vatan Yasak Özgürlük Uzak” adlı romanda “1989 Göçü” öncesinde pasaport işlemlerini halleden Bulgaristan Türklerinin, bankalarda bulunan birikmiş paralarını çekme derdine düştüklerine değinilmiştir. Tarlalarda çalışanların işlerini bıraktıkları, gurbete çalışmaya gidenlerin de göç etmek amacıyla döndüklerine vurgu yapılarak göç öncesi genel görünüm ile ilgili bilgiler de verilmiştir (Türker, 2010, s. 330-331). Aynı romanda 1989 yılında “Türk milliyetçisi” oldukları için sınır dışı edilen Türklerin de mal ve mülklerini ellerinden çıkarmadıklarına da değinilmiştir (Türker, 2010, s. 310-311).

“Uçurum” adlı romanda ise “Türk milliyetçisi” oldukları ve ad değiştirme faaliyetlerine karşı düzenlenen gösterileri organize ettikleri gerekçesiyle sınır dışı edilen Türklerin göç için herhangi bir hazırlık yapacak zamanlarının olmadığına değinilmiştir. Ellerine pasaport verildikten altı-yedi saat sonra ülkeyi terk etmeleri istendiği için onlar göçe hazırlıksız yakalanırlar (Erendoruk, 2007c, s. 380). Aynı durumdan “Vatan Yasak Özgürlük Uzak” adlı romanda da bahsedilmektedir. Sadece bir bavul hazırlayabilirler. Kendilerine tanınan kısa süre içinde eş, dost, akrabadan helallik isteyip ölmüşlerinin mezarlarını ziyaret ederler. Daha teferuatlı bir göç hazırlığı yapmaları için zamanları yoktur (Türker, 2010, s. 310-311).

“İçimizdeki İnci Taneciği” romanında, göç için gerekli bütün evrakları tamamlayan bir ailenin eşyalarını götürmek için bir kamyon ayarladıklarından bahsedilmektedir. Evdeki eşyalar toplanır, battaniyelerin içerisine doldurulur ve battaniyelerin ağzı dikilir. Romanda, Bulgaristan Türklerinin göç esnasında yanlarında fazla eşya götürülmesine izin verilmediği için koskoca kamyonu sadece iki yüz kilo civarı eşya konulduğundan bahsedilmiştir (Erendoruk, 2007b, s. 127-128). “Aladağ’dan Çıktı Yola” adlı romanda da benzer bir hazırlık sürecinden bahsedilir. Göç için vize alan roman kahramanı Mehmet, eşyalarını taşıyabilmek için bir kamyon ayarlar. Eşyalar tren istasyonuna götürülür. Orada Bulgar yetkililer tarafından kontrol edilir. Özellikle de Türkçe kitap arandığı vurgulanmıştır (Altınok, 2003, s. 446). Görüldüğü gibi Bulgar baskısı göç öncesinde de Bulgaristan Türklerinin yakasını bırakmamaktadır.

Romanlardan değinilen yukarıdaki konulardan da anlaşılacağı gibi Bulgaristan Türkleri için göçe hazırlık süreci de oldukça sıkıntılı geçmiştir. Vize almak için günlerce, haftalarca konsolosluk önlerinde beklemek zorunda kalmışlardır. Çoğu insan işlerini hızlandırmak adına rüşvet vermek zorunda kalmıştır. Bir diğer sorun olarak da sahip olunan mal ve mülkün elden çıkarılması göze çarpmaktadır. Çoğu göç yolcusu, sahip olduğu mal ve mülkü elden çıkaramamıştır ya da yok pahasına çıkarmak zorunda kalmıştır. O günün Bulgaristan toplumunda göç edecek kişilerin çaresizliğinden yararlanan bir kesim bulunmaktadır.

2. Göç Sırasında Yaşananlar

Göçmenler için göç yolu türlü tehlikelerle doludur. Bulgaristan Türklerinin yaşadıkları sıkıntılar, göç yollarında da devam etmiştir. Bazen göçler aniden durdurulmuştur, göç yoluna koyulmuş binlerce insan mağdur olmuştur. Bazen de Bulgar yetkililer türlü türlü sorunlar çıkararak göçmenleri yıldırmaya çalışmışlardır. Bulgaristan Türklerinin göç yolculuğu iki aşamalıdır. Birinci aşamayı Bulgaristan topraklarında geçen süreç, ikinci aşamayı da Türkiye topraklarında geçen süreç oluşturmaktadır. Bu yüzden göç sırasında yaşananları, “Bulgaristan’da Yaşananlar” ve “Türkiye’de Yaşananlar” olmak üzere iki alt başlıkta inceleyeceğiz.

2.1. Bulgaristan’da Yaşananlar

Göç; içinde acı, hüznün, özlem, hayal kırıklığı, heyecan, mutluluk ve merak gibi duygularla yüklü bir olgudur. Göç yoluna koyulan bir kişi, bu duyguların neredeyse hepsini kısa bir süre içinde yaşamaktadır. Bulgaristan Türkleri için doğup büyüdükleri toprakları terk edip eş, dost ve akrabalarını geride bırakarak göç etmek oldukça zor olmuştur. Bulgaristan Türklerinin göç yolculuğu, bu açıdan bakılınca duygu yoğunluğunun ve duygu çokluğunun bir arada olduğu bir serüvene dönüşmüştür.

“Komünizm Döneminde” yaşanan göçlere baktığımızda karşımıza çıkan ilk

duygu hayal kırıklığı olmaktadır. 1951 yılında yaşanan göçün, çeşitli sebeplerle yarım kalması nedeniyle Bulgaristan Türkleri büyük bir hayal kırıklığı yaşamışlardır. Bu durumdan çoğu romanda bahsedilmektedir.

“Vatan Yasak Özgürlük Uzak” romanında, göç için tüm hazırlıklarını tamamlamış kişiler ile birlikte göç vizesi almayı bekleyen kişilerin, göçün aniden durdurulması sonucu hüznün ve büyük bir hayal kırıklığı yaşadıklarına değinilmiştir. Bu göçün yarıda kesilmesinin nedeni olarak; Bulgaristan’ın, Türklerin yanında Çingeneleri de Türkiye’ye göndermeye çalışması gösterilmektedir (Türker, 2013, s. 131). “Ağlatırsa Mevlâm Yine Güldürür” romanında da 1951 yılında gerçekleşen ve yarım kalan göçün, göç için yola çıkmaya hazırlanan kişilerde nasıl bir hayal kırıklığına neden olduğu anlatılmaktadır. Ayrıca romanda göçün yarım kalmasıyla birlikte bazı ailelerin de parçalandığından bahsedilmiştir (Erendoruk, 2007a, s. 26). “Uçurum” romanında ise 1951 yılında yarım kalan göçün Bulgaristan Türklerini nasıl derinden etkilediği, aileleri nasıl parçaladığı üzerinde durulmuştur (Erendoruk, 2007, s. 7).

“Aladağ’dan Çıktı Yola” romanında da 1951 yılında yaşanan göçün üç aylık bir kesintiye uğradığından, bu süreçte göç için yola çıkan kişilerin geri dönmeliklerinden, sınır kapılarında beklediklerinden ve bu bekleyiş esnasında ortaya çok acı manzaraların çıktığından bahsedilmektedir. Göç etmek hayaliyle yola çıkan insanların hayvan vagonlarında aç-susuz bir şekilde aylarca beklediklerine değinilmiştir. Romanda verilen bilgilere göre, bu bekleyiş esnasında açlıktan ve hastalıktan ölen insanlarda olmuştur (Altınok, 2003, s. 20). “Rumeli’den Esen Yel” romanında da göçün kısa bir süreliğine durması sonucu göçmenlerin büyük mağduriyetler yaşadıkları anlatılmaktadır. Bu mağduriyetin sınırların açılmasına kadar devam ettiği bilgisi de verilmektedir (Tunaboşlu, 2004, s. 45). “Maria Aşkım Benim” romanında da hemen hemen aynı şeylerden bahsedilmektedir. Göçmenlerin, Mustafa Kemal Paşa Tren İstasyonu çevresinde kurdukları çadırlarda sap saman içinde üç ay boyunca yaşamaya çalıştıklarına, bu süre içinde soğuktan ve hastalıktan ölen göçmenlerin olduğuna da romanda değinilmiştir (Tezel, 2002, s. 162).

Görüldüğü gibi 1951 yılında yaşanan göç hareketinin durdurulması ve devamında sınırların tamamen kapatılması büyük sıkıntılara neden olmuştur. Göçün durdurulması, Bulgaristan Türkleri arasında büyük bir hayal kırıklığı yaratmanın yanında pek çok göçmenin göç yolunda büyük mağduriyetler yaşamasına da neden olmuştur. Mağduriyetlerin bir bölümü, sınırların tekrar açılmasıyla çözülsede göçün tamamen durdurulması ortaya “parçalanmış aileler” sorununu çıkarmıştır.

1951 yılında sınırların kapatılıp göçün durdurulması, Bulgaristan Türklerinin göç etme arzusu kırmamıştır. Farklı yollar üzerinden Türkiye’ye ulaşmanın çare-

leri aranmaya başlanmıştır. “Vatan Yasak Özgürlük Uzak” romanında, Türklerin sınır köylerinden önce Yunanistan’a geçtiklerinden oradan da Avrupa ya da Türkiye’ye iltica ettiklerinden bahsedilmektedir. Romanda, bu yöntemin oldukça tehlikeli olduğuna vurgu yapılmıştır. Yunan askeri sınırda sıkı tedbir aldığı için Türkler, sınırdaki eski askerlerin terhisini bekleyip yeni askerler gelince harekete geçmektedirler. Bu göç yolculuğu çok sessiz olmak zorundadır. Bu yüzden çocuklara ses çıkarmasınlar diye uyku ilacı verildiği bilgisine de romandan ulaşılmaktadır (Türker, 185-187). “Uçurum” romanında da Yunanistan üzerinden Türkiye’ye yapılan göçten bahsedilmektedir. Ancak bu göç yolculuğu ölümle sonuçlanmıştır. Romanda, sınırı geçmek isterken Yunan askerlerinin fark edip ateş açmasıyla roman kahramanlarından Çimen Ayşe’nin babasının öldüğü anlatılmaktadır (Erendoruk, 2007c, s. 170). Bu romanda da değinildiği gibi her göç girişimi başarılı olmamıştır. Göç yolculuğu bazen bu tarzda acı olaylarla da sonuçlanabilmektedir.

“Gazetecinin Artık Yılı” adlı romanda, Botuşev ve ailesinin başarısız iki göç girişiminden bahsedilmiştir. Birincisinde Romanya üzerinden Türkiye’ye gitmek isterken Romen sınırını geçince sınır koruma muhafızlarına yakalanmışlardır. Bir ay gibi bir süre gözetim altında tutulan Botuşev ve ailesi, hiçbir suça karışmadıkları anlaşılınca Bulgaristan’a geri gönderilmiştir. İkincisinde ise bir dost aile beraber Türkiye’ye göç etmek için trenle Yambol’a gitmişlerdir. Yambol’a ulaştıkların karşısına çıkan polisler, bu kişilerin göç etmekte olduğunu anlayınca, onları tekrar trene bindirerek geldikleri yere geri göndermiştir (Çavuşev, 2004, s. 317-318). Bu kişiler hayatta kaldıkları için birçok göçmene göre oldukça şanslı sayılabilirler. Yaşadıkları için yeni göç girişimlerinde bulunma şansları vardır.

Bulgaristan Türkleri, göç yolculuğuna çıkan soydaşlarını yalnız bırakmamışlardır. Göç yolculuğuna çıkacak kimseler geride kalanlarla helalleşip vedalaşırlar. Geride kalanlar ise göçmenleri uğurlamak için toplanırlar. Bu uğurlamalar bazen bir köy meydanında bazen de bir tren istasyonunda olabilmektedir. Bu uğurlama törenleri, oldukça duygusal bir havada geçer, sevinç ve hüznün duyguları bir arada yaşanır.

“Vatan Yasak Özgürlük Uzak” romanında göç yolculuğunun başlangıcında yaşanan duygu yoğunluğuna vurgu yapılmıştır. Göçmenler, bir taraftan Bulgar zulmünden kurtulmanın sevincini yaşarken diğer taraftan geride bıraktıkları için hüznlenmektedirler. Bulgar emniyetinin sıkı tedbirlerine rağmen komşu ve akrabalar göç yolculuğuna çıkan kişileri uğurlamak için toplanmaktadırlar. Bu uğurlama anlarının aşırı duygusal geçtiği, hem gidenlerin hem de kalanların gözyaşı döktükleri romanda anlatılmaktadır (Türker, 2010, s. 135-136). Romanın devamında da göç yolculuğuna çıkan kişileri uğurlama sahnelerinden bahsedilmektedir. Durum aynıdır. Acı, hüznün, gözyaşı ve sevinç bir aradadır. Yazar, kalanların aslında gidenlere değil, zulmün ortasında kaldıkları için kendi hâllerine

ağladıklarını belirtmiştir. Gidenlerin ardından ağlayan kişilerin bir yandan ağlar-ken diğer yandan da sıranın kendilerine gelmesi için dua ettikleri de romanda vurgulanmaktadır (Türker, 2010, s. 312). “Maria Aşkı Benim” adlı romanda da aynı uğurlama sahnelerinden bahsedilmektedir. Bu romanda da insanların göçmenleri uğurlamak için toplandıkları, uğurlama esnasında kimsenin gözyaşlarına hâkim olamadığı anlatılmaktadır. Geride kalanların gözyaşlarının nedeni olarak, giden ailenin yerinde olamamak gösterilmiştir. (Tezel, 2002, s. 158-161). Benzer uğurlama sahneleri “Aladağ’dan Çıktı Yola” adlı romanda da karşımıza çıkmaktadır. Göç yoluna koyulan roman kahramanı Mehmet, Eğridere’ye geldiğinde her yer tıklım tıklım kalabalıktır. Birçok kişi Mehmet’i uğurlamaya gelmiştir. Kırcalı Ten İstasyonu çok daha kalabalıktır ve etraf ağlayan insanlarla doludur. Uğurlamaya gelen kişilerin tren istasyondan ayrılana kadar bekledikleri de vurgulanmıştır. Ayrıca romanda bu uğurlama sahnelerinin Bulgaristan Türkleri arasında yavaş yavaş bir “gelenek” hâline geldiğinden bahsedilmektedir (Altınok, 2003, s. 447). Göç esnasındaki manzara oldukça duygu yüklüdür. Ayrılığın acısı bütün göçmenleri ve geride kalanları sarmıştır. “Buruk Acı” adlı romanda Nuri Turgut’un ağzından dökülen “*Bu tren istasyonunda sadece insanlar değil, kaldırım taşları, sıralar, camlar, çerçeveler, demirler, kapılar, duvarlar da ağlıyor sanki.*” (Erendoruk, 2006, s. 69) şeklindeki cümle manzaranın ne kadar hüznü olduğunu anlatmaya yetmektedir.

“Buruk Acı” romanında, Bulgaristan Türk aydınlarından İsmail Kahraman’ın Türkiye uğurlanması sırasındaki tren istasyonundaki manzara şu şekilde anlatılmıştır:

“İstasyon, iğne atsan yere düşmeyecek kadar kalabalıktı. Kucaktataşınan bebeklerden tut da, yürüyemeyen ihtiyarlara kadar her yaşta insan vardı. Yürekler acısı olan, bu insanların büyük çoğunluğunun, sesle ya dasessiz, gizli ya da açık ağlıyor olmasıydı. Bayılıp ayılanlar vardı, ayılıp bayılanlar. Bir köşede bir nine, üç çocuğunun ikisini uğurlamaya gelmişti. On dört torunu vardı, onların on birinden ayrılacaktı. Torunlarının bir birinesarılıyordu, bir diğerine; bir birinin saçlarını okşuyordu, bir diğerinin. Hepsinin yüzlerini, gözlerini gözyaşlarıyla ıslıyordu. Nineleri hüngürhüngür ağlar da torunları ağlamaz olurlar mıydı? Bu durumu görenler dengözyaşı göstermek istemeyenler yavaşça arkasını dönüyor, alev acelesilmeye çalışıyorlardı. Az ötede buna benzer bir başka manzara görmek mümkündü. Biraz daha ileride bir üçüncüsünü... Daha ötede bir genç sazını ağlatıyordu tellere vura vura. Dilinden, bilinen bir türkünün sözleri akıyordu dağ ırmaklarınca öylesine çağıl çağıl...” (Erendoruk, 2006, s. 66-67).

Göç yolculuğunun sıkıntılarla dolu olduğunu daha önce vurgulamıştık. Bulgar polislerinin tacizleri de göç yolculuğuna çıkan kişilerinin karşılaştıkları sorunlarından biridir. “İçimizdeki İnci Taneciği” romanında, göç için gece yola çıkıldığına, yollarda sık sık Bulgar polislerinin kamyonları durdurup kontroller yapması nedeni-

le göç yolculuklarının sanılandan daha uzun sürdüğüne değinilmiştir. Bu kamyonlar, eşyaları Bulgar gümrüğüne kadar götürmektedir. Oradan el arabaları ile Türkiye tarafına geçirilmesi gerekmektedir. Ancak romanda anlatılanlara göre burada el arabası bulmak çok zor olmaktadır (Erendoruk, 2007b, s. 128). Göçmenler, Türkiye'ye ulaşmak için her türlü zorluğun üstesinden gelmek için uğraşmışlardır.

1989 yılında göç başladığında Bulgaristan Türkleri için en zor işlerden biri de nakliye kamyonu bulmak olmuştur. Türkler göç yoluna koyulduğu için bu iş Bulgarlara kalmıştır. "Vatan Yasak Özgürlük Uzak" adlı romanda anlatılanlara göre, Bulgarlar bu fırsatı kaçırmamışlardır ve Türklerin eşyalarını taşımak için normalden on kat fazla ücret talep etmişlerdir. Biran önce Bulgaristan'ı terk etmek isteyen Türklerin bu fahiş nakliye ücretlerini ödemek zorunda kaldıkları romanda dile getirilmiştir (Türker, 2010, s. 331).

"Ad değiştirme" faaliyetleri karşısında tepkisi koyan ve "barışçıl" gösterilerle dünyaya seslerini duyurmaya çalışan Türkler, "komünist Bulgar rejimi" tarafından tehdit olarak görüldükleri için trenlere doldurularak Türkiye'ye gönderilmiştir. Ömer Osman Erendoruk, bu trenleri "utanç treni" olarak adlandırmıştır. "Uçurum" romanında Bulgaristan Türklerinin bu "utanç treni" ile Kapıkule'ye geldiklerinden bahsedilmektedir (2007c, s. 391). İçimizdeki İnci Taneciği" romanında da Kuzeydoğu Bulgaristan'da yaşayan Türklerin trenlere doldurularak Türkiye'ye gönderildiğine değinilmiştir. Bu romanda da bu trenler "utanç treni" olarak adlandırılmıştır (2007b, s. 123).

Romanlarda anlatılanlardan hareketle Bulgaristan Türklerinin göç yolculuklarının oldukça zorlu geçtiği sonucuna ulaşılmaktadır. Özellikle 1951 yılında gerçekleşen göçün durdurulması, Bulgaristan Türklerini derinden etkilemiş ve büyük mağduriyetler yaratmıştır. Göçün yasaklandığı yıllarda bile Türkler, göç etmek için farklı yollara başvurmuştur. Göç girişiminde başarılı olanlar olduğu gibi başarısızlıkla sonuçlanan göçlerin yanında göç yolunda canından olan Türkler de olmuştur.

Göç yoluna çıkan kişiler için yaşadıkları köylerde ve hareket noktalarında uğurlama törenleri düzenlenmiştir. Bu uğurlama sahneleri çok duygusal bir ortamda gerçekleşmektedir. Kalanlar da gidenler de *gözyaşı dökmektedirler*. Bu uğurlama sahnelerinin bir süre sonra Bulgaristan Türkleri arasında "gelenek" *hâline gelmeye* başladığı görülmektedir.

Bulgaristan Türkleri için eşyalarını taşıyabilecek kamyon bulmak da oldukça zor olmuştur. Göç yoluna çıkan Türkler, durumu fırsata çevirmek isteyen Bulgarlara yüksek nakliye ücretleri ödemek zorunda kalmışlardır. *Göç yolunda*, Bulgar emniyetinin tacizleri de göçmenlere zor anlar yaşatmış ve göç yolunu çekilmez hâle getirmiştir. Bulgaristan tarafından *Türklerin zorla trenlere doldurulup Türkiye'ye*

gönderilmeleri de bir utanç vesikası olarak tarihteki yerini almıştır.

2.2. Türkiye’de Yaşananlar

Yıllarca Türkiye’ye göç etmenin hayalini kurarak hayatlarını devam ettiren Bulgaristan Türkleri, Türkiye’ye ulaşıp ay yıldızlı bayrağı görünce gurur ve sevinçli bir arada yaşamaktadırlar. Ana vatana ulaşmak demek, baskılarla ve yasaklarla dolu bir hayatın sona ermesi demektir. Ay yıldızlı bayrak, Bulgaristan Türkleri için özgürlüğün, aydınlığın, mutlu ve güzel günlerin habercisi durumdadır. Göç yolculuklarının birinci kısmını Bulgaristan’da geride bırakan Türkler için Türkiye’de göç yolculuğunun ikinci kısmı başlamıştır.

Türkiye’ye ulaşan Bulgaristan Türkleri, ilk iş olarak uzun süre hayalini kurdukları vatan toprağını öpmüşler. “Uçurum” adlı romanda; Bulgaristan’dan sınır dışı edilen roman kahramanları Mehmed ve Bulut, Kapıkule’de Türk bayrağını görünce çok mutlu olurlar. Bulgar gümrüğünden işlemlerini yapıp Türkiye’ye giriş yapınca ilk iş olarak vatan topraklarını öperler (Erendoruk, 2007c, s. 381). “Rumeli’den Esen Yel” adlı romanda da Türkiye ulaşan göçmenlerin ilk iş olarak vatan toprağını öptüklerine değinilmiştir (Tunaboşlu, 2004, s. 45). Aynı manzaralara “Aladağ’dan Çıktı Yola” adlı romanda da yer verilmiştir (Altınok, 2003, s. 448). “Vatan Yasak Özgürlük Uzak” adlı romanda da 1989 yılında Avusturya üzerinden Türkiye’ye gelen roman kahramanı Muhammet Efendi’nin havaalanına inince şükür namazı kılmak istediği anlatılmaktadır (Türker, 2010, s. 313). Görüldüğü gibi Türkiye topraklarına ulaşan Bulgaristan Türkleri oldukça mutludurlar. Onlar için şimdilik zor günler geride kalmıştır.

Göçmenler, Türkiye’ye geldikten sonra gerekli işlemlerin yapılmasının ardından bir misafirhaneye yerleştirilirler. Daha sonra da Türkiye içerisinde iskân edilecekleri yerlere gönderilirler. “Rumeli’de Esen Yel” romanında 1951 yılında göç eden Bulgaristan Türklerinin, Türkiye’de çok iyi karşılandıkları ve yapılan giriş işlemleri sonrasında göçmen misafirhanesine yerleştirildikleri anlatılmaktadır (Tunaboşlu, 2004, s. 45). “Maria Aşkım Benim” adlı romanda da 1951 yılında gelen göçmenlerin Türkiye’de törenle karşılandığı, kendilerine temiz çarşaf, üç öğün yemek verilerek misafirhanelere yerleştirildiklerine değinilmiştir. Göçmenler, Türkiye giriş işlemleri tamamlanınca iskân edilecekleri yerlere gitmek için yola çıkmışlardır (Tezel, 2002, s. 167-168). “Aladağ’dan Çıktı Yola” adlı romanda da göçmenlerin Türkiye’de çok iyi karşılandıklarına değinilmiştir. Kimse açıkta bırakılmamıştır. Gerekli işlemlerin yapılmasıyla bütün göçmenlerin misafirhanelere yerleştirildiği de romanda geçmektedir (Altınok, 2003, s. 448). “Vatan Yasak Özgürlük Uzak” adlı romanda da göçmenlerin misafirhanelerde ağırlandıkları, gerekli işlemlerin yapılmasının ardından Eskişehir’e gönderildiklerine yer verilmiştir (Türker, 2010, s. 136-137). “İçimizdeki İnci Taneciği” romanında da benzer konulardan bahsedilmiştir (Erendoruk, 2007b, s. 133). “Uçurum” romanında da

Türkiye'ye gelen göçmenlerin kayıt esnasında güvenlik soruşturmasından geçirildikten sonra Türkiye içerisinde gitmek istedikleri yere gönderildiklerinden bahsedilmiştir (Erendoruk, 2007c, s. 382-384).

Yaşanan göçlerden dolayı "parçalanmış aileler", Türkiye'de bir araya gelmeye başlamışlardır. Özellikle 1989 yılında yaşanan göç sırasında, daha önceki yıllarda yaşanan göçler yüzünden ayrılmak zorunda kalmış pek çok aile birleşmiştir. Bu ailelerin kavuşma anlarındaki mutlulukları görülmeye değerdir. "Vatan Yasak Özgürlük Uzak" adlı romanda, göçler nedeniyle parçalanmış ailelerin Türkiye'de birleştikleri anlatılmaktadır. Romanda, kavuşma sahnelerinin duygusallığı üzerinde durulmuştur. Yıllardır ayrı olan kardeşlerin birbirlerine, anne ve babaların evlatlarına büyük bir özlemle sarıldıkları vurgulanmıştır (Türker, 2020, s.136-137). "Uçurum" adlı romanda da roman kahramanlarından Mehmed ve oğlu Bulut'un Türkiye'ye göç etmesiyle birlikte daha önce göç eden eşi Çimen Ayşe ve oğlu Umut'a kavuştukları anlatılmaktadır. Bu kavuşma sahnesi de çok duygusaldır. Ailenin bütün fertleri gözyaşı dökmeindedir. Bu gözyaşları Bulgaristan'dakiden farklı olarak mutluluktan akmaktadır (Erendoruk, 2007c, s. 382-384). "İçimizdeki İnci Tanecığı" adlı romanda da roman kahramanı Emine Teyze'nin göç ile birlikte, on sene önce Türkiye'ye kaçan oğluna ve daha önce göç eden kardeşine kavuştuğu ifade edilmiştir. Kavuşma sahnesi görülmeye değerdir (Erendoruk, 2007c, s. 130-131). Yine "Vatan Yasak Özgürlük Uzak" adlı romanda da 1989 yılında Bulgaristan'dan sınır dışı edilip Belgrad ve Viyana üzerinden İstanbul'a gelen Türklerin, yakın akrabaları ve Balkan dernekleri tarafından büyük bir coşkuyla karşılandıkları anlatılmıştır (Türker, 2010, s. 312-313). Bulgar zulmü yüzünden ayrılmak zorunda kalan aileler, Türkiye'de bir araya gelmişlerdir. Yaşanan göçün Türkiye ayağının en güzel anlarından bir bölümü bu kavuşma anlarında yaşanmıştır.

1989 yılında göç başlayınca Türkiye Cumhuriyeti, soydaşlarını mağdur etmemek adına tüm imkânlarını seferber etmiştir. Göçmenlerin mağdur olmamaları adına gerekli tedbirler alınmıştır. "Uçurum" romanında, Türkiye'nin farklı bölgelerinde, Bulgaristan'dan gelen göçmenleri ağırlamak için çadır kentler kurulduğuna değinilmiştir. Bu çadır kentlerde göçmenlerin üç öğün yemek ihtiyaçlarının karşılandığı bilgisine de romanlarda ulaşılmaktadır. Aynı romanda, bazı göçmenlerin ise İstanbul, İzmir ve Bursa'da tahsis edilen binalara yerleştirildiklerinden bahsedilmektedir (Erendoruk, 2007c, s. 391). "Anavatan" adeta soydaşlarını bağrına basmıştır. Onların mağduriyet yaşamaları için çok büyük bir gayret gösterilmiştir.

Bulgaristan Türklerinin Türkiye gelişleri esnasında bazı ufak tefek olumsuzluklar da yaşanmıştır. Göçmenlerin ülkeye girişleri sırasında bazı basın mensuplarının "ideolojik" yanlılıkla sordukları sorular göçmenlerde bir moral bozukluğuna neden olmuştur. "Vatan Yasak Özgürlük Uzak" romanında, roman kahramanı

Muhammet Efendi'ye bir basın mensubunun sorduğu, *“Bu ülkede işsizliğin kol gezdiğini, insanların yoksulluk içinde yüzdüğünü bilecek kadar aydınınsınız. Burada ne yapacaksınız? Bir ad için insan memleketini terk eder mi?”* şeklindeki soruya içerleyen ve sinirlenen Muhammet Efendi, muhabire şu cevabı verir: *“Bak genç beyefendi komünizm dedikleri bir hayal, meraklıysan benim yerime sen git o sistemde yaşamaya. Bana gelince, ben anavatanım bildiğim Türkiye’me, yani ana kucağına ölmeye geldim. Hiç olmazsa mezarımın üzerinde şehitlerin kanıyla boyalı ay yıldızlı al bayrağım dalgalanacak.”* (Türker, 2010, s. 313-315).

Türkiye’ye ulaşıncı Bulgaristan Türklerinin yaşamış oldukları sıkıntılar bir nebze de olsa azalmıştır. Romanlarda, Türkiye’ye ulaşan göçmenlerin oldukça iyi bir şekilde karşılandıklarına değinilmiş ve göçmenlerin yaşadıkları sevinç gözler önüne serilmiştir. Türkiye’ye ulaşan göçmenler, ay yıldızlı bayrağı görünce top-rağa kapanarak yıllarca hayalini kurdukları toprakları öperek “ana vatana” giriş yapmışlardır. Sınırdı misafirhanelere yerleştirilirler. Bu misafirhanelerde göçmenlerin her türlü ihtiyaçları karşılanır. Yurda giriş işlemleri tamamlanan göçmenler, kendileri için uygun görülen yerlere gitmek üzere yola koyulurlar. Bazı göçmenler, sınırdı akrabaları tarafından karşılanır ve akrabalarının yaşadıkları yerlere giderler.

Bazı romanlarda ise “komünistlerin” zulmünden kaçarak Türkiye’ye göç eden Bulgaristan Türklerine kimi basın mensupları tarafından “ideolojik” soruların sorulduğundan bahsedilmiştir. Bu sorulara maruz kalmak Bulgaristan Türklerini çok derinden etkilemiştir. Yıllarca çekmiş oldukları sıkıntılardan önemsenmemesi karşısında göçmenler büyük bir hayal kırıklığı yaşamışlardır. Her şeye rağmen “anavatanı” ulaşıncı olan Bulgaristan Türklerinin mutluluğu görülmeye değerdir.

3. Göç Sonrası Unsurlar

3.1. Göç Sonrasında Türkiye’de Yaşananlar

Türkiye’ye göç ederek Bulgaristan’da yaşamış oldukları sıkıntılardan kurtulan Bulgaristan Türkleri, Türkiye’de yeni bir hayata başlamanın mücadelesi içine girmişlerdir. Birinci öncelik, kalacak bir yer bulabilmek olmuştur. Daha sonra bir iş bulma ve çocukların eğitimi konuları çözülmeye çalışılmıştır. Millî ve manevi konularda bir rahatlama yaşamalarına rağmen ekonomik konularda ayakta durmak için ciddi bir mücadele vermeleri gerekmiştir. Toplumun büyük bir kesiminin olumlu bakış açısına rağmen özellikle belli bir “ideolojik” kesime ait kişilerin olumsuz bakış açıları da göçmenleri zaman zaman rahatsız etmiştir.

İnsanoğlunun temel ihtiyaçlarından biri olan “barınma sorunu”, Bulgaristan Türklerinin çözmesi gereken en önemli konulardan biri olmuştur. Bazı göçmenler hemen bir kalacak yer bulurken bazıları ise bir süre Türkiye’de bulunan akrabalarının yanında kalmışlardır. Özellikle kadınların kendilerini rahat hissedememeleri

ciddi sorunlara neden olmuştur. “Rumeli’den Esen Yel” adlı romanda, Türkiye gelince bir süre akrabalarının yanında kalan bir aileden bahsedilmektedir. Başlarda sıkıntı olmasa da ilerleyen zamanda kadınların rahat hakaret edemedikleri için bu durumdan rahatsızlık duydukları ve kendilerine ait bir eve çıkmak istedikleri romanda vurgulanmaktadır. Kadınların bu isteklerine erkekler maddi imkânsızlıklar yüzünden sıcak bakmamaktadırlar (Tunaboşlu, 2004, s. 70). “Ağlatırsa Mevlâm Yine Güldürür” romanında ise Türkiye gelen Cemil Hoca ve ailesine, amcası tarafından evinin bir katının tahsis edildiğinden bahsedilmektedir (Erendoruk, 2007a, s. 60).

“Rumeli’den Esen Yel” romanında, Türkiye Cumhuriyeti tarafından göçmenlere yönelik konutlar yapıldığından ve kura ile göçmenlere dağıtıldığına değinilmektedir. Bu durumun göçmenleri, özellikle de kadınları çok mutlu ettiği romanda özel olarak vurgulanmıştır (Tunaboşlu, 2004, s. 98). “Vatan Yasak Özgürlük Uzak” romanında da 1989 yılında Türkiye’ye gelen göçmenlere devlet tarafından iki yıl boyunca kira yardımı yapıldığından bahsedilmektedir. Oldukça tutumlu olan ve tasarruflu yaşayan Bulgaristan göçmenleri, kısa süre içerisinde birikimlerini artırırlar. Biriktirdikleri paralarla ilk iş olarak bir ev sahibi olmanın yolunu ararlar. Çoğu göçmen, devlet tarafından göçmenler için yapılan konutlardan daire satın alarak ev sahibi olmuştur. Bazıları da arsa alarak kendilerine müstakil bir ev inşa etmişlerdir. Yıllarca her türlü zorluğa katlanarak yaşamayı tecrübe etmiş olan Bulgaristan Türklerinin büyük çoğunluğu, Türkiye’de çalışkanlıkları sayesinde kısa sürede ekonomik olarak belli bir seviyeye ulaşmışlardır (Türker, 2010, s. 350).

Bulgaristan Türkleri, Türkiye’ye geldikten sonra ülkeye bir an önce uyum sağlayabilmek adına kendilerini yetiştirmenin yollarını aramaya başlamışlardır. Göçmenler, ilk önce kendilerine çalışacak bir iş bulmaya çabalamışlardır. İş bulduktan sonra ise kendilerini geliştirmek için bazı çalışmalar yapmışlardır. “İçimizdeki İnci Taneciği” adlı romanda, göç sonrasında yapılan kendini geliştirme çalışmalarıyla ilgili şunlara değinilmiştir: “*Aldığım nafakanın helal olması için dayımın marketinde çalıştım. Anadilimi daha iyi öğrenmek için bir Türkçe öğretmeninden ders aldım. Dinim İslam’ı öğrenmek için bir cami imamından ders aldım. Akşamları geç vakitlere kadar Türk Tarihi, Türk Edebiyatı kitapları okudum. Artık beş vakit namazımı kıyıyor, orucumu tutuyorum...*” (Erendoruk, 2007b, s. 141).

“Vatan Yasak Özgürlük Uzak” adlı romanda anlatılanlara göre, Türkiye’de devlet tarafından göçmenlere iş imkânları sağlanmıştır. Devlet dairelerinde göçmenler için açılan kadrolarda kimileri işçi olarak kimileri de memur olarak göreve başlamışlardır. Devletin yanında özel sektörde de göçmenler için iş imkânlarının var olduğuna değinilmiştir. Romanda, göçmen çocuklarının almış oldukları intibak eğitiminden sonra eğitimlerine devam edebildiklerinden de bahsedilmektedir (Türker, 2010, s. 317). Türkiye Cumhuriyeti devleti, bütün imkânlarını göç-

menlerin yaşam koşullarını iyileştirmek adına seferber etmiştir.“Geyik Avı” adlı romanda, Türkiye’ye göç eden göçmenlerin ağzından Türkiye’de iş imkânlarının çok olduğundan bahsedilmiştir. Özellikle Bulgaristan’dan gelen öğretmenlerin hepsinin Türkiye’de de öğretmenlik yaptıklarına değinilmiştir. Yine ebelik de Türkiye’de çok rağbet gören bir meslektir. Bulgaristan’dan Türkiye’ye göç etmiş kalfiye elemanların iş bulmak gibi bir sorunları olmamıştır. Bulgaristan’dan gelen Türklere,Türkiye’de de mesleklerini devam ettirme şansı verilmiştir (Tata, 2005, s. 18). “Ağlatırsa Mevlâm Yine Güldürür” adlı romanda da roman kahramanlarından Cemil Hoca’nın,Türkiye’ye sığındıktan sonra bir camide imamlık yapmaya başladığından bahsedilmiştir. Cemil Hoca, henüz vatandaş değil kenelinde mülteci kartı varken bu hakka sahip olmuştur (Erendoruk, 2007a, s. 70). Bu da Türkiye’nin göçmenlere bakış açısını ortaya koymaktadır.

Bulgaristan Türkleri eğitime oldukça fazla önem vermektedirler. Bu yüzden Türkiye’ye geldikten sonra çocuklarının eğitimi için ellerinden gelen her şeyi yapmışlardır. Elde avuçta ne varsa çocukların eğitimi için harcamışlardır. Çocuklarını ancak eğitimin kurtarabileceğine inanmışlardır. “Ağlatırsa Mevlâm Yine Güldürür” adlı romanda, Cemil Hoca Türkiye’ye göç ettikten sonra ilk iş olarak oğlu Nihat’ı okula kaydettirir. Romanda, Nihat’ın Türkiye’de eğitimine devam ederken herhangi bir ayrımcılığa maruz kalmadığı özellikle vurgulanmıştır (Erendoruk, 2007a, s. 65). Evlatlarının geleceğini düşünerek Türkiye’ye göç eden Bulgaristan Türkleri, evlatlarının geleceği için mücadelelerini Türkiye’de de devam ettirmişlerdir. Özellikle çocuklarının iyi bir eğitim alması için her türlü fedakârlığı yapmışlardır. Ahmet Bey ve Hanife Hanım’ın, evlatlarının liseye devam edebilmesi için yaşamış oldukları kasabadan Eskişehir’e göç ettikleri “Rumeli’den Esen Yel” adlı romanda anlatılmaktadır. Yaşadıkları kasabadan ayrılmak çok zor olsa da Hanife Hanım çocuklarının geleceği için buna katlanacağını *“Üzülmemek elde mi? Ama başka çare var mı? Bakabin elâlem üstünde, gelecek sene sen de liseye gidicen. Sizi okutmak için katlanacam, ne yapayım?”* sözleriyle ifade etmiştir (Tunaboşlu, 2004, s. 136-137). Bu bölüm, eğitim konusunda yapılan fedakârlıkları çok net bir şekilde gözler önüne sermektedir.

Bulgaristan Türklerinin Türkiye’ye göç etmelerinin en önemli nedenlerinden biri kültürel hayatlarına yapılan müdahaleler ve özellikle de din ile ilgili konularda getirilen yasaklardır. Türkiye’ye gelince bu konuda ciddi anlamda bir rahatlama yaşamışlardır. “Vatan Yasak Özgürlük Uzak” romanında, Türkiye’ye geldikten sonra Muhammet Efendi’nin günlerinin cami ile ev arasında geçtiğinden bahsedilmektedir. Resmi bayramlarda torunlarıyla birlikte bayram alanına gider,gururla İstiklâl Marşı’mızı okur ve gösterileri büyük bir gururla izlerler. O esnada gözünden yaşlar akar. Yıllardır özlemine duyduğu ay yıldızlı bayrağın dalgalanışını görmek Muhammet Efendi’yi çok duygulandırır. Dinî bayramlarda da çok mutludur. Çünkü hiçbir yasak, engelleme ve kısıtlama olmadan, bayramı gönül rahatlığı ile

tam manasıyla bayram gibi yaşayabilmektedirler. Bayram namazını yasaklayan, evleri gezerek dolaplarda kurban eti var mı diye kontrol eden yoktur. Bulgaristan'da yaşadıkları sıkıntılı günler hep hafızalarında tazeliğini korumaktadır. O günleri hatırlayarak, bugünlerine şükretmektedirler (Türker, 2010, s. 356-357).

Bulgaristan Türklerini, Türkiye'de en çok rahatsız eden konudan biri kendilerine "Bulgar" ya da Bulgar Türkü" denmesidir. Türk kimliklerini korumak ve Türk kalmak adına göç etmiş, türlü çileler çekmiş insanların Türkiye'de "Bulgar" diye etiketlenmeleri çok acı durumdur. Bu bazen art niyetten bazen de cehaletten kaynaklanmaktadır. Romanlarda bu konu üzerinde özellikle durulmuştur. "Vatan Yasak Özgürlük Uzak" adlı romanda göçmenler için kullanılan "Bulgar" ya da "Bulgar Türkü" ifadelerinin bir hakaret ve aşağılama olarak görüldüğüne vurgu yapılmaktadır. Yazar, Türkiye'de karşılaşılan bu söylemleri, Türk insanının tarih şuurunun eksik olmasına bağlamaktadır (Türker, 2010, s. 367-368). "Sen İstanbul'a Gelme" adlı romanda da Havva aynı şeylerden şikâyetçidir. Adı geçen romanda da bu durum, Türkiye'de tarih şuurunun gelişmemesine bağlanmaktadır (Şerefli, 2003, s. 91). Ömer Osman Erendoruk, "Uçurum" adlı romanda, roman kahramanı Mehmet'in ağzından bu duruma tepkisini şu bölümle ortaya koymuştur:

"Peki, Yahya Kemal Beyatlı Sibirya'dan, daha doğrusu Makedonya'nın Üsküp şehrinde geldiği için Sırp mıdır?"

(...)

Üsküp'ten gelen şair Yaşar Nabi Nayır da mı Sırp? Gene Üsküp'ten gelen besteci Yusuf Nalkesen de mi Sırp? Selanik şehrinde doğan büyük komutan Mustafa Kemal ATATÜRK de mi Yunanlı? Batum'dan, Bağdat'tan, Şam'dan, Kırım'dan gelen binlerce kişi Gürcü, Arap Rus mu? Söylesenize, benim adlarını saydığım şehirler pek uzak olmayan bir geçmişte Osmanlı toprakları değil miydi? Eski Osmanlı topraklarında hâlâ milyonlarca Müslüman Türk'ün esir durumda olduğunu bilmiyor musunuz?

(...)

Ben ve benim gibi on binlerce, yüzbinlerce Müslüman Türk, kendisine Bulgar dedirtmemek için Bulgar komünistlerince Bulgaristan'dan kovulmuyor mu? Ben, sayın kitapçı beyefendi, Bulgaristan'da bana Bulgar diyen Bulgarlar'a karşı isyan ettim; şimdi sana karşı da isyan etmekten yerden göğe kadar haklı değil miyim? Sen, Müslüman Türk olan, Türkçe konuşan, Türkçe yazan, Türkçe düşünen, gelenek, görenek ve âdetleri Müslüman Türk âdeti olan bana, Bulgar diyerek Bulgar komünistleriyle hemfikir olduğunu ispatlamıyor musun? Böylece bana hakaretlerin en büyüğünü yapmış olmuyor musun?" (2007c, s. 399-401).

Romanlarda anlatılanlara göre, Bulgaristan Türkleri Türkiye’de ilk önce barınma sorunlarını çözmek için uğraşmışlardır. Kimi göçmenler bir süre yakın akrabalarının yanında misafir olmuş, kimileri ise belli bir süre göçmen misafirhanelerinde ağırlanmışlardır. Barınma sorunun çözümüne yönelik olarak devlet tarafından göçmenlere kira yardımı ve göçmen konutları yapılmıştır.

Ekonomik olarak bazı sıkıntılar yaşasalar da dürüstlükleri ve çalışkanları sayesinde kısa sürede bu sorunun da üstesinden gelmeyi başarmışlardır. Özellikle eğitilmiş ve meslek sahibi olan kişilere devlet dairelerinde iş imkânı sağlanmıştır. Devletin yanı sıra özel sektörde göçmenlere yönelik iş imkânları bulunmaktadır. Bu durum, göçmenlerin ekonomik olarak bir rahatlama sağlamalarına katkıda bulunmuştur.

Bulgaristan Türkleri, Türkiye’ye geldikten sonra eğitim konusuna büyük önem vermişlerdir. Çocuklarının eğitimi için her türlü fedakârlığı yapmışlardır. Türkiye’de, göçmen çocuklarının okula gitmesiyle ilgili olarak herhangi bir ayırım yapılmamıştır. Bütün haklardan herhangi bir ayrıma maruz kalmadan yararlanmışlardır.

Bulgaristan Türklerinin en çok rahatsız oldukları konu, Türkiye’de kendilerine yönelik bilinçli ya da bilinçsiz olarak “Bulgar” ya da “Bulgar Türkü” denmesidir. Türk kimliklerine yapılan saldırılar yüzünden Bulgaristan’ı terk etmek zorunda kalmış Bulgaristan Türklerini bu söylemler derinden yaralamıştır. Romanlarda bu durumun nedeni olarak Türkiye’deki tarih şuurunun yeterince gelişmemiş olması gösterilmektedir.

3.2. Göç Sonrasında Bulgaristan’da Yaşananlar

Bulgaristan Türklerinin, Türkiye’ye göç etmesiyle birlikte Bulgaristan’da pek çok köy boşalmıştır. Özellikle tarım sektöründe çalışan Türklerin, Bulgaristan’ı terk etmeleri Bulgar hükümetini oldukça zor durumda bırakmıştır. Göçün önüne geçebilmek için karşı bir propaganda başlatılmıştır. Jivkov sonrası dönemde yaşanan olumlu gelişmeler, Türklerin ellerinden alınan haklarının geri verilmesini sağlamıştır. Böylelikle yıllarca verilen mücadelenin sonucu alınmaya başlanmıştır.

1951 yılında yaşanan göç, geriye “parçalanmış aileler” bırakmıştır. Aile fertleri yıllarca birbirine hasret kalmıştır. Ancak ayda yılda bir gönderebildikleri mektuplar ile hasret gidermeye çalışmaktadırlar. “Uçurum” adlı romanda Türkiye göç eden oğlundan mektup alan Kara Bayram’ın mektubu okurken yaşadıkları şu cümlelerle ifade edilmiştir: “*Kara Bayram, mektupta yeni bir şey bulamayınca bir kere daha okudu, sonra zarfı eline aldı, evirip çevirdi, adresini okudu. Oğlunun kendi eliyle yazdığı yazının harflerini ayrı ayrı gözden geçirdi, harfleri zarfın üzerine yazarken ellerinin kâğıda sürtüldüğünü düşünerek zarfı kokladı. Bir daha, bir daha...*” (Erendoruk, 2007c, s. 101). O dönemde Bulgaristan Türkleri arasında

Kara Bayram'ın durumunda pek çok aile vardır. Bu ailelerin evlerinde hasret eksik olmayan bir duygudur.

Yaşananlar göçler neticesinde Bulgaristan'da Türklerin yaşamış olduğu köylerin çoğu boşalmıştır. İnsanlar, her şeylerini geride bırakarak sırf "millî kimlikleri" korumak adına doğup büyüdüğü toprakları terk etmek zorunda kalmışlardır. "Kestaneler Altında" adlı romanda göç sonrasında Bulgaristan'da bulunan Türk köylerinin durumu şu şekilde anlatılmaktadır: "*Haziran başında Bulgaristan-Türkiye sınırı açılmış ve ondan sonraki dönemde köy halkının yarısından fazlası ortadan kaybolmuştur. Evlerin çoğu bomboştu ve köy ıssızdı. Gündüzleri bir taraftan bir insan belirse büyük bir hadise olmuş gibi geliyordu bana. Yalnız başı boş gezen köpek, kedi, tavuk, eşek görünüyordu sokaklarda.*" (Yakup, 2011, s. 277). Romanda anlatılanlardan anlaşılacağı üzere, göç sonrasında köylerin durumu içler acısıdır. "Gazetecinin Artık Yılı" adlı romanda da göçlerden sonra köylerin nüfusunun çok azaldığından bahsedilmektedir. Romanda anlatılanlara göre, nüfus o kadar azalmış ki koyun fermalarında çalışması başka yerlerden insanlar köylere getirilmiştir (Çavuşev, 2004, s. 108-109). Bu bölümden de anlaşılacağı gibi yaşanan göçler, Bulgaristan'da işleri daha da karmaşık ve içinden çıkılmaz bir hâle getirmiştir.

1989 yılında yaşanan göçte yüzbinlerce insanın bir anda ülkeyi terk etmesi ekonomik açıdan Bulgaristan'ı oldukça zor durumda bırakmıştır. "Vatan Yasak Özgürlük Uzak" adlı romanda bu konuya şu şekilde değinilmiştir: "*O yaz aylarında yüz binlerce Türk'ün anavatanları Türkiye'ye sığınmasıyla, Bulgaristan'da ekonomi tamamen felce uğramış, siyaset çıkmaza girmişti. Kırsal kesimde yaşayan Türk köyleri yarı yarıya boşalınca, tarım ürünlerinin hasadı tarlada kalmış, fabrikaların çoğu boşalmıştı. Türklerden boşalan iş yerlerine Bulgar memurların geçmesi beklenen olumlu sonucu vermemişti.*" (Türker, 2010, s. 338). Görüldüğü gibi göçün Bulgaristan'a ekonomik anlamdaki faturası ağır olmuştur. Ülkede üretim adeta durma noktasına gelmiştir.

1989 yılında yaşanan göçün ardından da Bulgaristan Türklerinin Türkiye'ye göçleri devam etmiştir. Durumun ciddiyetinin farkına varan Bulgar hükümeti göç karşıtı propagandaya başlamıştır. "Vatan Yasak Özgürlük Uzak" adlı romanda, Türkiye'ye göç ettikten sonra uyum sorunu yaşayan bazı göçmenlerin Bulgaristan'a geri dönmeyi tercih ettiklerine değinilmiştir. Geri dönüş yapan göçmenler, Bulgaristan hükümeti tarafından Türkiye'ye karşı antipropaganda malzemesi olarak kullanılmıştır. Yapılan antipropagandada, göçmenlerin Türkiye aleyhindeki beyanatlarını kullanmaktadırlar. Göçmenlerin ağzından, Türkiye'de bir lokma ekmeğe muhtaç kaldıkları, karılarının ve kızlarının tecavüze uğradığı ve Türk polisi tarafından dayaktan geçirildikleri şeklinde haberler yapılmıştır (Türker, 2010, s. 351). Böylece Bulgaristan Türklerinin Türkiye'ye göç etme arzularını ortadan kaldırmak istemişlerdir.

Yüz binlerce Türk'ün Bulgaristan'ı terk etmesinin faturası Jivkov'a kesilmiştir. BKP Politbüro tarafından Jivkov görevden alınır, yerine Petır Mladenov getirilir. Bu olay ile birlikte Türkler için olumlu gelişmeler yaşanmaya başlanmıştır. "Kestaneler Altında" adlı romanda 1989 yılında gerçekleşen göçten sonra "Devlet Konseyi" tarafından Bulgaristan Türklerinin adlarının iade edildiğinden bahsedilmektedir (Yakup, 2011, s. 278). "Vatan Yasak Özgürlük Uzak" adlı romanda da Jivkov rejiminin sona ermesiyle birlikte Bulgaristan siyasetinde Türkler açısından olumlu gelişmelerin yaşanmaya başladığı vurgulanmıştır. Bu romanda "Hak ve Özgürlükler Hareketi"nin kurulması ile birlikte, Türklerin bu siyasi hareket içerisinde verdikleri mücadeleler sonucunda adları ve ellerinden alınan haklarını geri almaya başladıklarına değinilmiştir. "Hak ve Özgürlükler Hareketi"nin mücadeleleri sonucu BKP, Türklerin adlarının değiştirilmesi sürecinin ahlak dışı olduğunu kabul ederek yaşananları kınamak zorunda kalmıştır. Romanda anlatılanlara göre bu durum "milliyetçi Bulgarları" rahatsız etmiştir. "Hak ve Özgürlükler Hareketi"nin bu dönemde verdiği mücadele dolayısıyla Türkler artık geleceğe daha umutlu bakmaktadır (Türker, 2010, s. 345). Yine "Sen İstanbul'a Gelme" adlı romanda da "1989 Göçü"nden sonraki süreçte Bulgaristan'da ay yıldızlı mezar taşının yapıldığından bahsedilmesi de yeni süreçteki olumlu gelişmelere işaret etmektedir (Şerefli, 2003, s. 281). "Ulu Çınar" adlı romanda da Ali Osmanoğlu adlı roman kahramanın belediye başkanlığı yapması da siyasette artık Türklerin de söz sahibi olduklarını bizlere göstermesi açısından oldukça önemlidir (Yakubov, 2016, s. 177).

Bulgaristan'a demokrasinin gelmesiyle birlikte ülkede yıllarca Türklere yönelik sürdürülen ayrımcı politikalar bir nebze de olsa azalmıştır. Bu durum, "milliyetçi Bulgarların" tepkisine neden olmuştur. "Vatan "Yasak Özgürlük Uzak" adlı romanda bu tepkinin nedeni şu şekilde ifade edilmiştir:

"Yeni idarenin ilk yıllarında bu halka ayrıcalık tanınıyordu. Üniversitelere sınavsız girdiler. Bulgarlarla karışık köylerde muhtar ve parti sekreteri Türklerden seçildi. O zaman kendileri köylere Türk sağlık memuru tayin ettiler, brigadirleri Türklerden seçtiler. Hattâ meyhanelere Bulgar gittiğinde ona servis en son yapıldı. Bu durumda Bulgarlar köyleri terk ettiler, buna rağmen Türkler özerklik istediler, sağda solda Türk bayrağını astılar. Şu anda Bulgar halkı yeniden aynı durumun yaşanmasından tedirgindir. İlan edilen demokrasiden yararlanarak, yönetim birimlerinin başına yine onlar geçecek. Bulgarlar yine köylerden kaçacak ve sade Türklük olunca da Bulgarlar onların "Burası Türk toprağıdır" fikriyle Türkiye ile birleşme isteyebileceklerini düşünecekler." (Türker, 2010, s. 347).

Yukarıdaki bölümden anlaşılacağı gibi, Bulgarlar ellerinde bulundurdukları gücü kaybetmek ve ülkenin nimetlerini Türklerle paylaşmayı istememektedir. Bu tepki, ilerleyen yıllarda Bulgaristan Türklerinin yeni sıkıntılar yaşamasına, sahip oldukları bazı hakların ellerinden alınmasına neden olabilecek bir tepkidir.

Demokrasi sonrası süreçte, Türklere adlarının yanında kültürel haklarının da iade edilmesiyle birlikte kültürel alanda bazı ufak tefek hareketlilikler yaşanmıştır. Bulgaristan Türk toplumundan gerekli desteği göremeyince bu hareketler cız kalmış ve bir süre sonra ortadan kaybolmuştur. “Kestaneler Altında” adlı romanda demokrasi sonrası süreçte Türklerin, Türkçe gazeteler çıkarmaya başladıklarından bahsedilmiştir. Romanda çıkan bu Türkçe gazetelerin Türk siyasetçiler ve iş adamlarından destek göremeyince kapanmak zorunda kaldıklarına vurgu yapılmıştır. Romanın devamında da demokrasinin üzerinden yıllar geçmesine rağmen Türklerin henüz bir gazete ve yayınevlerinin olmadığından söz edilmektedir. Kitap basmak isteyen Türkler, bu işi kendi imkânlarıyla yapmakta ve sırtlarında çuvalarla köy köy gezerek kitap satmaya çalışmaktadırlar. İnsanların eskisi gibi kitap okumadığı, kitapların depolarda ve kütüphanelerde durduğundan bahsedilmiştir (Yakup, 2011, s. 280-281). Bulgaristan Türkleri, yeni süreçte kültürel faaliyetlere pek önem vermemiştirler.

Kültürel alandaki bu “vurdumduymazlık” eğitim alanında da devam etmektedir. Bulgaristan Türkleri, geri aldıkları haklarına sahip çıkmak adına gerekli adımları atmamışlardır. “Kestaneler Altında” adlı romanda Bulgaristan Türklerinin “vurdumduymaz” tavırları şu şekilde dile getirilmiştir:

Adlarımıza, dilimize, dinimize dokundular dedik, birlik olduk, savaştık. Kimimiz sopa yedik, kimimiz toplama kampında çürüdük, kimimiz işsiz kaldık. Gün geldi, başardık. Haklarımız iade edildi. Bunca zaman geçmesine rağmen adını almayanlar ne kadar çok!? Neden? Bunun sebebi ne olabilir? Neden olacak, Hristiyan adından vazgeçince kimisi iş bulamayacak diye korkuyor, kimisi sınır dışına çıkması güçleşeceğini hesab ediyor, kimisi oğlu yüksekokula daha zor kabul oluncak diye düşünüyor. Yani en ufak bir çıkarımız belirse dahi, her şeye razı geliyoruz.” (Yakup, 2011, s. 282).

Romanlarda anlatılanlar ışığında özellikle “1989 Göçü”nden önce yaşanan göçlerin geride bırakmış olduğu “parçalanmış ailelerin” toplumda büyük bir sorun ve kanayan yara olduğu görülmektedir. Türkiye ve Bulgaristan’ın iki farklı blokta yer alması nedeniyle soğuk olan ilişkiler ve iki ülke arasında geliş-gidişin zor oluşu bu yarayı daha da derinleştirmiştir.

Bulgaristan’da göçlerden geriye parçalanmış aileler, terk edilmiş köyler ve zor durumda kalan bir ekonomi kalmıştır. Özellikle köylerin boşalması ile birlikte tarım ve hayvancılık sektörü ciddi anlamda yara almıştır. Bu durum Bulgar hükümetini zorda bırakmıştır. Buradaki kan kaybının önüne geçmek adına Türkiye’den dönen bazı göçmenler kullanılarak göç karşıtı bir anti-propaganda başlatılmıştır.

Bulgaristan’da yaşanan olumsuzlukların faturası Jivkov’a kesilmiştir. Onun yerine geçen Mladenov döneminde Türklere adları ve kültürel hakları

iade edilmiştir. Romanlardan ulaşılan bilgilere göre, genel olarak Türklerin yeni dönemde kültürel haklarını kullanma konusunda çok istekli olmadıkları görülmektedir.

Sonuç

Bulgaristan Türklerinin tarihi, göçlerle dolu bir tarihtir. Osmanlı İmparatorluğu'nun bugünkü Bulgaristan topraklarını terk etmesiyle başlayan Bulgaristan Türklerinin göç maceraları, "1989 Göçü"ne kadar yoğun bir şekilde devam etmiştir. Göçler ile bu denli iç-dışlı olan bir toplumun edebiyatının da yaşanan göçlerden izler taşıması kaçınılmaz bir durumdur. Yapılan incelemeler sonucunda, Bulgaristan Türk romanlarının büyük çoğunluğunda yoğun bir şekilde göç unsurlarına rastlanmıştır.

Romanlarda; "komünistlerin" iktidarı ele geçirmesiyle başlayan süreçten "1989 Göçü"ne kadar geçen süre zarfında gerçekleşen göçlerin nedenlerine, göç öncesine ve sonrasına yönelik pek çok unsura yer verilmiştir.

Romanlarda genel olarak "1951 Göçü, 1968 Göçü ve 1989 Göçü" ile ilgili unsurlar ön plana çıkmaktadır. Bu göçlerin haricinde "Aladağ'dan Çıktı Yola" adlı romanda 1978 yılında Bulgaristan ile Türkiye arasında yapılan bir göç anlaşmasından bahsedilmiştir. Ancak diğer romanlarda, bu göçten özel olarak bahsedilmemiş, bu göç "1968 Göç Anlaşması"nın devamı olarak değerlendirilmiştir. Bu göçlerin dışında da Bulgaristan Türklerinin fırsatını buldukça Türkiye'ye göç ettikleri hemen hemen bütün romanlarda ifade edilmektedir.

Yapılan incelemede "1951 Göçü" öncesinde ve sonrasında meydana gelen gelişmelerin Bulgaristan Türk toplumunu derinden etkilediği görülmektedir. Bu göç sırasında ortaya çıkan "parçalanmış aileler" sorunu Bulgaristan Türk toplumunun büyük bir kesimini etkilemiştir. "1968 Göçü", yaşanan bu sorunu çözmek amacıyla yapılan bir göç anlaşması neticesinde gerçekleşmiştir. Bu anlaşma, sorunu kısmen çözmekle birlikte tamamen ortadan kaldırmamıştır. "Komünist Bulgarların" Türkler üzerinde artan baskıları ve Türklerin kültürleriyle birlikte adlarını da yok etme projesini hayata geçirmeleri nedeniyle yaşanan gelişmeler "1989 Göçü"ne zemin hazırlamıştır. Türk adları ile birlikte, Türk olarak yaşayabilmek için gerçekleşen bu göç ile birlikte 300 binden fazla soydaşımız "ana vatana" göç etmiştir.

Romanlarda ele alınan göç nedenlerine bakıldığında, Bulgaristan Türklerinin göçlerinde "siyasi ve kültürel nedenler" ön plana çıkmaktadır. Ekonomik nedenler, doğrudan olmasa da diğer nedenlere bağlı olarak göçe neden olmuştur. Gerçekleşen göçlerin en önemli nedeni olarak "Türklerin kültürel hayatlarına yapılan müdahaleler ve Türklerin adlarının değiştirilmek istenmesi" öne plana çıkmaktadır. "Komünizm Döneminde" uygulanan baskılar yüzünden farklı dö-

nemlerde yüz binlerce Bulgaristan Türkü, Türkiye'ye göç etmek zorunda kalmıştır.

Göç yolculukları sırasında özellikle Bulgaristan'da birtakım sıkıntılar yaşanmıştır. Yaşanan sıkıntılar, Türkiye'ye ulaşıncaya ortadan kalkmıştır. Romanlarda genel olarak, Türkiye'de göçmenlerin çok iyi karşılandıklarına vurgu yapılmaktadır. Devlet, bütün imkânlarını "soydaşları" için seferber etmiştir.

Göç sonrası süreçte Bulgaristan Türklerinin, Türkiye'ye uyum anlamında kayda değer bir sorun yaşamadıkları da romanlarda dile getirilmiştir. Devlet ve özel sektör göçmenlere iş olanakları sağlamak için gerekli hassasiyeti göstermişlerdir. Göçmenlerin barınma sorunlarını çözmek adına Türkiye Cumhuriyeti'nin hayata geçirmiş olduğu "göçmen konutları projesi" ve göçmenlere "kira yardımı" yapması, devletin Bulgaristan Türklerine verdiği değeri gözler önüne sermektedir.

Bulgaristan Türklerini, Türkiye'de en çok rahatsız eden konu, kendilerine "Bulgar" ya da "Bulgar Türkü" denmesi olmuştur. Romanlarda bu durumun nedeni olarak, Türkiye'de halk arasında tarih bilincinin yeterince gelişmemiş olması gösterilmiştir.

Göç sonrasında Bulgaristan, büyük bir iş gücünü kaybettiği için ekonomik açıdan zor günler yaşamıştır. "Komünizm" rejiminin devrilmesi ve demokrasiye geçiş ile birlikte Türklerin adları, kültürel ve siyasi hakları geri verilmiştir. Ancak yeni dönemde Bulgaristan Türklerinin kültürel faaliyetlerde bulunma ve Türkçe eğitim konularında çok istekli görülmedikleri romanlarda özellikle vurgulanmıştır.

Genel olarak bakıldığında, "Komünizm Dönemi" göçlerinin romanlarda yoğun bir şekilde işlendiği görülmektedir. Bir halkın kaderini etkileyen göçler, o halkın romanlarının da en önemli konularından birini oluşturmuştur. Bütün yazarlar, "komünist Bulgar rejiminin baskılarının Bulgaristan Türklerini, Bulgaristan'dan göç etmek zorunda bıraktığı" noktasında fikir birliği içerisindeyler. Ancak, Türkiye'ye göç etmiş olan yazarlar, "göçü kaçınılmaz bir gerçeklik" olarak görürken; göç etmemiş, yaşamına Bulgaristan'da devam eden yazarlar (İsmail Çavuşev, İsmail Yakup) ise "komünist Bulgar zulmünü" kabul etmekle birlikte "göç etmenin Bulgaristan Türkleri açısından bir çözüm olmadığı" eserlerinde ifade etmişlerdir.

Kaynakça

Ağanoğlu, Y. (2012). *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanların Makûs Talihi: Göç*. İstanbul: İz.

Altınok, N. (2003). *Aladağ'dan Çıktı Yola*. İstanbul: Bayram.

Çavuşev, İ. (2004). *Gazetecinin Artık Yılı*. Sofya: İzdatelstvo.

Erendoruk, Ö. O. (2005). *Toprağa Kan Düştü*. İstanbul: Çağrı.

Erendoruk, Ö. O. (2006). *Buruk Acı*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.

Erendoruk, Ö. O. (2007a). *Ağlatırsa Mevlâm Yine Güldürür*. İstanbul: Çağrı.

Erendoruk, Ö. O. (2007b). *İçimizdeki İnci Taneciği*. İstanbul: Çağrı.

Erendoruk, Ö. O. (2007c). *Uçurum*. İstanbul: Çağrı.

Erdi, İ. B. (2003). *Aşk Arayanlar*. İstanbul: Hikmet.

Kâmil, İ. (1989). *Bulgaristan'daki Türklerin Hakları*. Ankara: Yükseköğretim Kurumu.

Şerefli, A. Ş. (2003). *Sen İstanbul'a Gelme*. Bursa: Tuna.

Şimşir, B. (2017). *Balkan Savaşlarında Rumeli Türkleri*. Ankara: Bilgi.

Şimşir, B. (1986). *Bulgaristan Türkleri*. Ankara: Bilgi.

Şimşir, B. (1992). "Bulgaristan Türkleri ve Göç Sorunu." *Bulgaristan'da Türk Varlığı içinde*(S. 47-66). Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Tata, S. (2005). *Geyik Avı*. İstanbul: Ünal.

Tezel, H. (2002). *Maria Aşkı Benim*. Ankara: Sincan.

Toğrol, B. (1991). *Direnış*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi, 1991.

Tunaboşlu, O. (2004). *Rumeli'den Esen Yel*. Ankara: Ümit.

Türker, M. (2010). *Vatan Yasak Özgürlük Uzak*. İstanbul: Çağrı.

Yakup, İ. (2011). *Kestaneler Altında*. İstanbul: Akademi, 2011.

Yakubov, İ. (2016). *Ulu ınar*. İstanbul: Akademi.